

ЈОВ. П. ИТ. ...

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА ЧЕТВРТА

1902

САДРЖАЈ

Инв. бр. Ч 8923

НОВЕ ИСКРЕ ЗА ГОД. 1902.

Лепа књижевност

СТИХОВИ:

оригинални

- Борени: Ти пружаш руке 102; Ветру 143; Fictio 168; Песник Идеалу 196; Идеал Песнику 196; И јесен ту је ... 296.
- Вошњаковић, Војислав П.: Зора 335; Облаци 367.
- Димитријевић, Д. Ј.: На мору 242.
- Змајова: На Вешцу 5.
- Илић, В.: * * * 47.
- Јакшић, Милета: Јесен у туђини 11.
- Јовановић, † Вл. М.: Под заставом Београдског Певач. Друштва, у Дубровнику 14. јуна 1893. г. 38.
- Јовановић, Милутин: * 57; С дрвета је жуто ... 84; Серенада 106; Акорди XIII-XIV 228; XV 258; Autumni flores 300.
- Капетановић, Душан: Разорени градић 164.
- Карабеговић, Авдо: Моја жеља 361
- Луковић, † Ст. М.: * * * 270; У ноћи 324.
- Одавић, Р. Ј.: Мржњи 78.
- Павловић, Ст. К.: На гробљу 132; ? 247.
- Петковић, Влад. Р.: Буди далеко ... 54
- Рајић, Вел. Ј.: Тугованке (у спомен † својој сестрици) 87.
- С. Ђ.: Из једне старије збирке (I-III) 236.
- Сокољанин: Склоните 202; Пугњик 293.
- Станимировић, Влад.: * * * 139; Преко твога бледог чепа 174; Две песме 332
- Шантић, Алекса: * * * 13

преведени

- Драгослав: Човечанству (Ф. Ниче) 112; Стара песма (Х. Хајне) 328.
- Илић, † Јов.: Љубав (Тириншка народна песма) 15.
- Мијалковић, С. Д.: Три љубавне песме (Ото Лајкнер) 267.
- Одавић, Р. Ј.: Стара врлина, драмска комедија у једном чину, написао А. Амфитеатров. 182, 214, 247; Легенда (Максим Горки) 211.
- П. М.: * * * (Ј. В. Сладек) 309.

Проза:

оригинална

- Богдановић, Душан Ђ.: Уметник 353.
- Грифини Умберта: Божић 33.
- Димитријевића, Јелена: Ј.: Фати Султан 65, 97, (недовршено)
- Димовић, Д-р Ђ.: Primum mobile 168, 202.
- Јанко: Писма са села. (IV-XII) 11, 55, 84, 112, 129, 161, 193, 225, 267.
- К.: Из Христове науке 13.
- Матавуљ, Симо: Сукоби 2.
- Мијатовић, Павле В.: На висини 14; Прошлост 180.
- Одавић, П. Ј.: Жалосница 257.
- Павловић, Ст. К.: Утисци с канала Ла Манша: I Полазак у риболов 280; II За време купања 321.
- Петровић, Милорад М.: Правда, Истина и Љубав 14.
- Сретенковић, Мих. А.: Дага 107.
- С. Л.: Прича о ружину пунолку 246
- Тирковић, Милош П.: Боли ме зуб! 237; Шумар Н-скога манастира 289.

преведена

- Аноним: Патуљак, превео Л. С. 246; Алии дневник, превео М. 246.
- Бернардини, А.: Опрадање. С талијанског превео С. А. Поповић 338.
- Брада: Јадница. С француског превео Бор. П. 242.
- Вајнголд, К.: Младеж. С немачког превела Оливера 211.
- Горки, Максим: Једном с јесени... С руског превео М. П. Цемовић 116; У степи. С руског превео Вој. Ст. Поповић, 174; Зазубрина. С руског превео Т. Ј. 335.
- Д'Ануцио, Габриел: Нађе. С талијанског превео Миодраг Ристић 265.
- Доде, Алфонс: Кукуњански парох. С француског превео Д. Л. Ђ. 278; Арлезијанка. С француског превео Ст. К. Павловић 147.
- Ешенбах, Марија: Неразумни лист. С немачког превео Минор 15.
- Јаничекова, М.: Леон. С руског превела Даринка У. Гавриловићева 310.
- Коморњицка, Марија: Захвалност. С пољског превео Л. Р. Кнежевић 180.
- Потаниенко, П. Н.: Деда Мартинов грех. С руског превео Р. 361.
- Прус Болеслав (Ал. Гловацки): Повратни талас. С пољског превео Л. Р. Кнежевић 5, 38, 70, 102, 132; Верга. С пољског превела Руза Д-р Ј. Винавера 270.
- Пук, Г.: Има да бира. С француског превела М. 328.
- Руке, П.: Бурђевкова тајна. С француског превео В. С. Стојадновић 297.
- Чехов, А.: То је била она. С руског превео С. 61.

Расправе, чланци, научна грађа

Б.: Споменик Кнезу Милошу Великом у Неготину 26.
Веснић Д-р М.: Сумњива краљица 367.
Војиновић, Д-р В.: Улога жене у чувању народног здравља 172.
Ђорђевић, П. П.: † Јован Илић 111.
Ђорђевић, проф. Тих. Р.: У Будишину. Путописна белешка 15, 57.
Иванић, проф. Момчило: Помен Гогољу о педесетогодишњици смрти његове 87, 151, 187.
Јовановић, Љубомир: Слике Илице Вукићевића 19.
Каро, Е.: Песимизам у XIX веку (Песник песимизма Леонарди. Његова теорија о infelicitá) 293, 324, 357.
Лазаревић, † Д-р Рад.: Из траве и жбуња 140; Ноћ 208; Кап отрова 276.
Мајкић, Коста: Идеја Словена у поезији 286.

М-о: Пошта Кнеза Милоша 24.
Михаиловић, проф. Јеленко: Тајне светлосног зрака. Физичка скица 119.
Одавић, П. Ј.: У сновима 314.
Петрушек, проф. Рајко: Етнографске белешке о аустријским Србима из почетка прошлог века 165, 197, 229, 250, 317, 322.
Петковић, Влад. Р.: Арнолд Бекаин 300, 341, 371.
Половић, Војислав Ст.: Позориште и морал 149.
Романовић, проф. Ж.: Из живота чика Љубина 143.
Стојковић, Ср. Ј.: Косовска епонеја. Преглед покушаја за састав народног епа о боју на Косову 47, 78.
Шевић, проф. Д-р Милан: И по други пут: Петар Прерадовић према Срп-

ству и Хрватству (с писмом једног српског пуковника) 114.
Ф. П.: † Д-р Никола Крстић 90.
— : Фирмилијан, Скопаљски митрополит 147; Д-р Валтазар Богинић 219.

Наша писма:

Из Петрограда, од Вој. Ст. Поповића 91.
Из Прага, од Зорке Ховоркове 250.
Из Беча, од Гер. П. Пезевића 347.

Уз наше слике:

27, 62, 93, 122, 156, 189, 220, 251, 319, 348.

Хроника

О догађајима у Загребу, од П. 251.
Омладински збор 29. септембра о. г., од П. 286.
О рђавим навикама, од П. 349.
Одлуке Српског Новинар. Конгреса, 350.

Наука:

Новије употребе Рентгенових зракова, од П. М. И. 94.
Цегуд, од П. Манојловића 156.
Светлост будућности, од П. М. И. 191.
Книшне прилике Београда, од Т. Радивојевића 252.
Нешто о даљинама звезда, од проф. Ј. Михаиловића 350.

Књижевност:

Песме Јована Дучића, од Св. Стефановића 27.
Косовска Епонеја, отв. писма Ср. Ј. Стојковића 31, 126.

De la condition juridique des Bosniaques et Herzegoviniens en pays étrangers, par J. Peritch, од проф. М. Ђорђевића 63.
Јован Протић: Приповетка како се покојни поп Аврам Несторовић свадно с Нестором Аврамовићем, од Јаше М. Продановића 123.
Хумористички српских писаца, од Бор. П. 158.
Ковачевић, Јова: Расељавање Босне и Херцеговине, од Т. Радивојевића 159.
Из биографије Максима Горког, од Кс. 253.

Уметност:

Четрдесетогодишњица српског просветног рада Фотија Ж. Илићина, од П. 29.
Да живи живот! Драма у пет чинова од Хермана Судермана. Од Милоша П. Ђирковића 95.

Слике

Поздрав о Новој Години, 1
Пошта Милоша Великог (сликао П. Гебел), 3
Болеслав Прус, 5
Уделите (сликао А. Бугеро), 7
Југ-Богданова кула на Топаоци, 9
Крупа, град у Босни, 13
Нови задатак (фотостудија В. Стефановића), 17
† И. Вукићевић, 19
Мољтва (сликао Е. Проли), 21
Споменик Милошу Великом у Неготину, 23
Францискански подрумар (вајао П. Убавкић), 25
† Аним Чумић, 33
На Криму (сликао А. Васиљевски), 35
Илармон Руварац, 37
Елеонора Дузе (сликао И. Рјени), 39
Русман, златоносно брдо у Србији, 41
Манастир Матејић, 43

Пркина у Матејевцима код Ниша, 45
Врт у Алхамбри, 47
Из чешких крајева (сликао Линшек), 49
Милошева црква у Поречкој реци, 51
Диплома Друштва за Народно Позориште (сликао У. Предић), 53
Антон Чехов, 61
† Д-р Никола Крстић, 65
Пролете (сликао Карло Хоф), 67
Споменик на Чегру Стевану Синђелићу, 69
По саонику (сликао Вјеруш Коваљски), 71
Литографски камен у Струганику, 73
Српче из Шибеника (сликао Манес), 75
Тајна вечера (сликао Леонардо да Винчи), 81
У Нишкој тврђави (1878.), 83
Н. В. Гогољ, 87
Марија Горљенко Дољина, 92
Михаило Витковић, 97

Успомене о Паганинију, од Ј. 124.
Ткачи, драма у пет чинова, од Г. Хауптмана. Од М. П. Ђирковића 222
Платонски брак, од Ж. Леметра. С француског превео Свет. А. Петровић 253.

Некролог:

† Стеван Луковић (1877—1902.), од М. Г. 288.

Разно:

30, 64, 95, 125, 160, 191, 223, 255, 287, 319, 352.

Библиографија:

32, 64, 96, 127, 160, 192, 223, 256, 288, 320, 352.

Полагање Исуса у гроб (сликао Данијело Крести)¹⁾, 99
Црква у Врању, 101
Исус у Гетсиманском врту (сликао Х. Хофман), 105
Србин из Шибеника (сликао Манес), 109
Теле-Кула 1878. г., 113
Теле-Кула 1902. г., 115
† Бура Рајковић, редитељ и стални члан Краљ. Срп. Народног позоришта, 121
Фирмилијан, Скопаљски Митрополит, 129
Преображење (сликао Рафаело Санцио), 131
Фотостудија (В. Стефановић), 133
Из Сињевачке клисуре, 135
Додоле (сликао У. Предић), 137

¹⁾ Испод слике погрешно Деллинггер.

Смедеревски град, гледан с Дунава (фотогр. снимак Д-р. Марка Николића), 141
 Магдалена покајница (сликао П. Ц. Батоњи), 145
 Манастир Студеница (по фотографији Географског Завода Велике Школе), 147
 Кула Небојша у Београдском граду (по фотографији М. Хади-Лазича²⁾), 151
 Владика Митрофан Шевич, 161
 Бошко Југовић (сликао Паја Јовановић), 163
 Испосник (сликао Соломон Конинг), 167
 Манастир Каленић (по фотографији Л. Грбића), 169
 Димитрије Аврамовић, 171
 Манастир Жича (по фотографији Географског Завода Велике Школе), 173
 Сричиња из Сиња (сликао Манес), 177
 Манастир Љубостиња (по фотографији Географског Завода Велике Школе), 179
 Рибничка пећина,³⁾
 Д-р Валтазар Богачић, 193
 Д-р Јован Јовановић Змај (вајао И. Валдец), 195
 Беговен (сликао Л. Балестри), 197
 Златно доба (сликао Ш. Шилден), 199
 Црква у Бранковини, 201
 Богородица с Исусом (сликао Б. Е. Мурило), 203

²⁾ Испод слике погрешно М. Хади-Лазича.

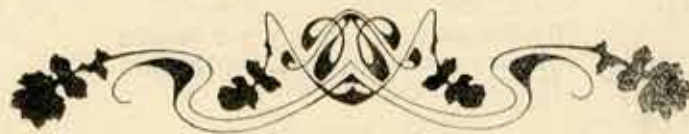
³⁾ Испод слике погр. Рибничка Класура.

Породична гробница Писаковића у Бранковини, 205
 Црногорка (сликао Ј. Чермак), 207
 Мост на реци Киру пред Скадром (фотогр. снимак Вр. Ђ. Пушића), 209
 Манастир Св. Арханђела код Скопља, 213
 Хана Кванилова, чланица чешког Нар. Позоришта у Прагу, 225
 Путинков обед (сликао Вацлав Брожек), 227
 Дорота, улога г-ђе Кванилове, 229
 Маргита, улога г-ђе Кванилове, 229
 Марта, улога г-ђе Кванилове, 231
 Офелија, улога г-ђе Кванилове, 231
 Констанца рођ. Морозини, сунруга краља Владислава⁴⁾, 233
 Кажњено издајство (сликао Р. Отенфелд), 235
 Роб (вајао С. Роксандић), 241
 Енглески краљ Едуард VII, 243
 Краљица Александра, 243
 Ђорђе, престолонаследник енглески 343
 Високи Дечани, 259
 Турски низами у Преполачкој караули према Србији (фотогр. снимак г-ђе Л. Магдаленичке), 261
 Арнаутин и Арнаутка из Малнсора, 263
 Арнаутка из Миридита, 265
 Арнаутска пошта, 267
 Арнаутка из Враце, 269
 Српска Основна Школа у Загребу, 273
 Српска Банка и Јовичићева радња у Загребу, 275
 Српска православна црква у Загребу, 277

⁴⁾ Испод слике погрешно Владислава Урша.

Обијена и проваљена Тукова радња у Загребу, 279
 По други проваљена и похарана Тукова радња у Загребу, 281
 Бој петлова (сликао П. Јовановић), 291
 Прилеп⁵⁾, 293
 Скопље, 295
 На Сави више Београда, 297
 Улазак у Манастир Трескавац, 299
 Сеоска кућа у Јадру (фотогр. снимак Л. Грбића), 305
 Султаново тулбе на Косову, 303
 Црква у Јагодини (фотогр. снимак Л. Грбића), 305
 Унутрашњост сеоске куће у Јадру (фотогр. снимак Л. Грбића), 307
 На пасишту (сликао Антон Брајт), 323
 Пред селом (фотогр. снимак Д-р. Марка Николића), 325
 Славолук у Београдској доњој тврђави, 327.
 Бантовански долаз крај Дунава, 329
 Остаци Трајанова моста на Дунаву, 331
 Зека Буљубаша (сликао П. Ранос), 335
 Кула Годора од Сталаћа, 337
 Улазак у Сењски рудник, 339
 Христово рођење (сликао П. П. Рубене), 355
 Зимње доба у Београду, 357
 Пред Топчидером (I), 359
 Пред Топчидером (II), 361
 На докату (сликао С. Јовановић), 363
 Константин Велики, 365
 Под Бановим брдом, 367
 Скопље и Цар-Душанов мост, 369
 Ниротска Тврђава, 371

⁵⁾ Испод слике погрешно Битол.

На уласку у Нову Годину
шаљемо читаоцима својим и-
скрене честитке, проткане нај-
лепшим жељама. Са гранчицом
мира и љубави братске поздра-
вљамо Србе све и свуда ерда-
чним

Срећна Нова Година!

Читаоцима Нове Искре

Уводећи Нову Искру у четврту годину њезина живота, нећемо износити никаква нова обећања, јер стално верујемо да ће наше одушевљење и љубав према оваквом послу бити од веће користи него ли и најлепша обећања, која се понекад и не могу испунити. Са досадашњом вољом издаваћемо и уређивати Нову Искру и ове године, а само ће о претплатницима зависити како ћемо своју дужност извршити ове године. Како је претплата једини извор за Нову Искру, молимо сваког пријатеља ерпекке илустрације да се не оглуши о овај позив, већ да нас претплатничким одзивом помогне, како би Нова Искра засијала лепшим и дражим ејајем.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

СУКОБИ

Беше мутно јесење вече кад на дуванској фабрици изби шест часова и кад кроз широку капију на улици поче излазити дугачка поворка радника. За неколико сви су ишли једним правцем ка вароши, па на раскршћу поделише се на три трака: један настави пут правце, други скрену лево ка Три Кључа, трећи скрену десно, преко Врачарскога Поља. Махом било је много више женских, а међу врачарским дуванским радницима било је свега четири човека. Најстарији међу њима, резач Лаза Пајић, беше од четрдесет и пет година, висок, окошит, жут у лицу, црне браде, повијене ка грлу. Био је жуитар као хрт. Све је при њему било немирно, брзо — поглед, руке, реч; није могао реченицу да изговори, а да не погледа густе, такође повијене бркове, или да се не почеше, не мрдне раменима. Требало га је само гледати и слушати кад би причао своје доживљаје из српско-турског рата, у коме је рањен био! Тада је, у правом смислу речи, говорио целим телом, — мрдао и рукама и ногама, повијао се, процињао се, хуктао, звиждао. Најрадије би завршио то причање узвиком: „Еј, моја Шојкадијо и Шогоријо, нема ту ајне, цвај, него цврц, него стисни петљу, па онако српски: цврц!“... Зваху га за леђима Лаза Мајмун, али, поред све његове брбљивости, међу друговима важно је као човек јаке воље и бистре главе, а углед му се подиже и утврди, кад купи кућу на Новом Селишту. И тога вечера, идући кући, Лаза је живо објашњавао друговима: зашто мора ускоро настати министарска криза, па одједаред, промрљав кроза зубе „лаку ноћ“, одјурн, као авет. Тако је сваког вечера радио. Женске, које већ беху добро подмакле, видеше га тренутно, па га несташе у помрчини, према неизмерној хоризонту, горе, над лудинцом.

У тој јурњави кроз невиделицу, Лаза је уживао у чистом ваздуху, који га је лечио од дуванског отрова, који је удисао пуних дванаест часова дневно: уживао је у чежњи за јелом, за одмором под својим кровом, за разговором са својом вредном Ружом. Али та проста и снажна осећања мутило је друго осећање, такође просто, али снажније, — дубока сета, којом је прожет био, која се на махове притајивала, али која у ноћи и самоћи преузимаше власт у њему... Његова Зорка, девојка од двадесет година, већ је осам месеци од кад лежи од сухе болести, те ни једног вечера не беше сигуран, да ће је живу затећи. Па онда Милан његов, истина, здрав и у заради, али млакоња, вечито мрзовољан, вечито незадовољан животом, задаваше му бригу, не навођаше га на утешне мисли у будућности. Каква супротност између родитеља и деце, каква неправда, што се бар издржљивост не наслеђује!

У неки мах кад на фабричном часовнику изби шест часова, на државној штампарији зазвижда ништаљка, те по стрмим улицама што се стичу око те зграде, покуљаше штампарски радници. Међу осталима, изађе и Милан Пајић.

С почетка ишао је лагано, некако тегајући се, па онда крену све брже и брже. Стасом, а у главном и обличјем, беше на оца, али се већ на први поглед могла опазити битна разлика између њих. Милан је био спор, са тежњом ка нежном, господском. Његова спољашњост није била у складу са његовим занатом; био је одевен сувише господски. Имао је црн, мек шенир, добро углачану огрлицу са свиленим окобратником и јесењи горњи капут. Црна наусница згодно је секла дугуласто, правилно лице, црне очи светљаху благо, чисто молећиво. Пошто беше свршио три разреда гимназије и у слагодном се занату добро извежбао, имао је изгледа да постане штампарски фактор, био је, дакле, на сумеђи радничког и чиновничког сталежа. Другови га немераху колико због тога, толико и због његова „запаљива срца“. Непрестано се заљубљивао и дописивао са девојкама.

Дошав пред кућу Лаза угледа кроз црвене завесе, спуштене на десном прозорићу, човечје сенке, које се крећу. То му је било необично. Пред отвореним вратима застаде и чу разговор. У дну светљаше жеравак и одонуд допираше мирис од кувана пасуља. Лаза се накалила, па зовну жену. Одонуд, сважан женски глас зајаока, залелека и изађе крупна жена, толико широка, да испуни улаз. Две силне мишице обгрлише му врат, тешка глава, необично широких образа, паде му на раме, а у заноматању жена говораше:

— Јао, Лазаре, камо те већ! Ено те чека твоја Зоркица! Тешко нама, чедо наше! Чедо наше измучено!

Он се стресе и јекну. Јекну другом јаче и наслони се на довратник. Једва зашита:

— Кад је умрла, мученица моја?

— Око четири сата. Јаој! Куку да знаш...

— Немојте, госпа комшико! прекиде Ружу неки женски глас иза ње. Немојте да кукате на глас, ово је ноћ, знате! Пустите човека, а не ваља се, ово је ноћ?

Лаза се поново стресе ступив на праг десне собе. На столу лежаше девојка под покровом; чело главе гораше воштаница усађена у чашу пшенице. Испражњена собица учини му се необично пространа и поче му се окретати пред очима. Посрћући допре до главе Зоркине, откри је, заљуби је и загледа се. Сузе су текле као два поточића. Обазриво, нежно, спусти покров и седе, оборив главу.

Ружа и она друга жена седоше на противној страни. На пољу зачу се неко танкање, које учеста.

Све троје дигосе главе.

— Киша! шанну туђа жена.

Онда је тек домаћин уочи. Беше повисока, средовечна, убрађена плавом марамом. Не познаваше је, али се сети да ће бити она, што се пре неколико дана уселила са кћерју у трећу кућицу од њихове. Ружа, која је пратила његов поглед, рече:

— Ово је наша нова суседа. Баш јој фала ко сестри, што ми се пађе на невољи! Одмах је дотрчала, чим је чула моју кукњаву.

Лаза се рукова са суседом, а она их поче тешити. У томе се чуше кораци пред кућом.

Ц. ГИБЕЛ

ПОШТА МЯЛОША ВЕЛКОГ

— Милан! викну Руџа и истрча. Жена пође за њом. Зачу се врисак, пригушено шаптање и оне две га уведош те седе на прву столицу у углу.

Мало за тив, по највећем плуску, сусетка отиде, обећавши да ће по вечери опет доћи. Пошто се и Милан исплака, Руџа им исприча појединости жалосног догађаја и сав рад који је помоћу туђе жене посвршавала, па отиде у ходник, који је, као што видесмо, раздвајао кућицу на две једнаке половине, две собе, и који је био и кухиња. Ту запали лампу, постави сто, узу у два тањира пасуљ, извади хлеб и четири обарена јаја и зовну их да вечерају. Отац и син ћутке поседаше и узеше јести. Она уђе у другу собу, која беше претрипана, јер у њу беху пренесени кревети и друге ствари из прве собе. Ту је нешто тражила, а говораше:

— Хајде, Лазаре, пошто вечераш, да донесеш мало вина и ракије и кафе! Ничега нема у кући, а већ знаш да треба.

Лаза готово одмах отиде.

Руџа седе на његово место. Милан запали цигарету. Док се домаћин не врати са куповином, њих двоје не проговореше речи. Онда она намести кревет сину, натера га да легне и притвори врата, а са мужем отиде код мртваца.

Киша попушташе, а поче дувати ветар.

Након једнога часа, од прилике, зачу се тутањ корака. Уђоше: суседа и њена кћи, мајстор Јован, његова Марија и два њих сина, Ча-Васа и његова баба, Швабица праља и њена унука, дете од осам година. Једва се моглоше сместити.

Започеше тихи изрази саучешћа и разговори о покојници, али док је и то трајало, сви се погледи стеклоше тренутно на нову суседу, а уворно на њену кћер, стаситу, белолику плавуну, ванредно лепа лица, прикладно одевену. Не могаху одвојити очију од необичне појаве и готово у свима поче се рађати понос што тако дивно створење гњецца по новоселеком благу, што такав жив цвет избебуха замириса на Новом Селишту! Може бити, да се не би појавила та једнодушност у дивљењу, да је у томе скупу било младих, размажених жена и девојака, али око лепотице беху махом матори прости људи, сем двају младића, синова мајстор-Јована, Франца и Јозефа, који тек не могаху довољно „напирити очи“. Али онако неугледни, лоше одевени, пуни кречних нега, били су свесни да је њиху достојни.

Лепа девојка градила се као да и не опажа општу радозналост. Седела је скрштених руку, право, не наслоњена и разговарала се испод гласа са матером. Беше савршено овална лица, коже као снег беле, великих плавих очију, бујне, спреда гргураве косе. Зуби јој не беху ни ситни, ни „бисерни“, него појаки, разређени, жућкасти. Врат јој беше јак, али не гојазан те наговештаваше да јој је цела снага, прицијена у јркој хаљини, тако чврета и мускулозна у нежним облицама.

Име јој беше Аница, матери јој Марта. Девојка је радила у некој радњи белог рубља у чаршији; кући је долазила на јело и поћинште. Стара је плела и прекрајала

женске хаљине код куће, за зараду. Сричкиње су. Родом канда беху „из прека“.

Тoliko је Руџа умела испричати мужу.

Он шапну:

— Само кад је види онај наш магарац, полудеће! Полудеће, вере ми! Је ли је познаје? Јок?

— Јок! учини она и дође јој да се осмехне, али јој сузе грувнуше.

После првог послужења вином, мушкарци запалише и диже се општи жагор. За неколико, разговори беху пристојни, али, како се послуживање множило, тако је слободније попуштало. Мајстор Јован први заврже шалу (коју су већ имали прилике и пре чути), поче дирати стару праљу Швабицу, како би је он радо узео, да је којом срећом остао удов.

Јован је био Словак. Беше висок, окошт, ситних, бедничастих очију, апостолске браде. По занату је био обућар, али одавно он замени шило пушком, јер је био одличан и страстан ловац, те га особито страни дипломати и наши великаши радо вођаху у лов. Разуме се по себи, да му шала са праљом беше увод у бескрајне његове ловачке доживљаје, које је причао чудном смесом словачкога и сричког језика. У осталом, древна пијаница, те би га већ трећа чаша „стигла“.

Синови му, Франц и Јозеф, тобоже зидарски радници, у истини беху прави и препредени београдски мангуни, који су живели од свакојаког посла.

Ча-Васа, старчић од седамдесет година, добро одржан и ако такође пијаница, био је подофицир за време кнеза Мијајла и примао је неку помоћ од државе. Тај је био неискрпан у причању догађаја из онога времена.

Око два часа по поноћи силна граја пробуди Милана. На први мах не могаше се осветити, а кад се опомену шта је у кући, устаде и ста прислушкивати. У тренутној тишини, чу само очев глас и познате речи: „Тако ти је то, Шојкадијо и Шогоријо! Нема ту ајис, цвај, него царц!“ — на што се заори смех и поново настаде граја.

Милан уђе к њима. Кроз густи дим не могаше их распознати. Нико не сврати пажњу на њега, али тек он издремљени очи, кад угледа Аницу. Праља Швабица, која до ње сеђаше, уступи му место и боцну га претом смејући се и шапћући нешто.

Након петнаест минута, у општој граји и несвесности, поред мртве сестре, Милан изјави лепотици своју жарку љубав, — чему је била последица, да су после годину дана, ти исти, у тој истој соби, седели при свадбеном пировању.

С. Матавуљ

НА ВЕНЦУ

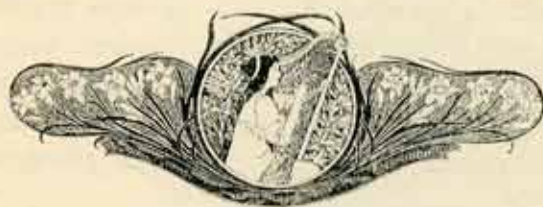
а врхунцу Фрушке Горе,
Где пинске жеље плове,
Чаробно је одмориште,
А народ га Венцем зове.

Ту, на Венцу Фрушке Горе
Сваки путник Србин стане,
Нема шуме, ту му сване,
Отуд гледа на све стране.

Ко је болан, па не може
Путовати, — Венац снева;
Ту свом болу бере лека,
Свом сумору одолева.

Хај, на Венцу, на висини,
Ту се топиш у милени;
Око тебе коло мило
Широко се ухватило.
Десно Дунав, лево Сава,
Србињством те запојава;
Видиш шире и висине,
Видиш брда и долине;
Свугде гнезда српског соја, —
Да краснога перивоја!
Свуд се српским духом ресе —
А не чујеш, уздишел се.

Змајова

ПОВРАТНИ ТАЛАС

— Болеслав Пруо (Ал. Гловацки) —

а да би поштење пастора Беме-а имало три обична геометријска простора и тежину која одговара величини, овај би велечасни муж морао своја апостолска и мирјанска путовања вршити теретним возом. Али, како је поштење особина духовне природе и има само један простор — четврти, — који заузима много места у главама математичара, те према томе у реалном свету не значи ништа, могао је пастор Беме без муке путовати колима у која се презао један коњ.

Тован и лепо отимарен коњ оштро је касео по глатком фабричком друму, и чинило се да га више занима брањење од мува, него ли врлине мршавага пастора. Тешки камут, рукунице, летња жега и прашина друмска заузимали су у мозгу животиње место важије, него ли велечасни Беме,

његова два мала зулуфа, панамски му шешир, огртак од сегелтуха са белим и ружичастим пругама, па више него ли и лаковани бич, задевен с десне стране седишта. Пастор није остављао бич код куће једино с тога што се бојао да не изгледа смешан, али га путем није употребљавао. До душе није га имао чиме ни употребљивати, јер је једном руком држао дизгине да му се коњ не би спотакао, а другом је делио доброжелете и мало успешне благослове свима који су пролазили поред њега у колима или пешнице, а који, без обзира на вероисповест, приклањаху пред „поштенним Швабом“ главе и кане.

Данае је (дан је јунеки, сат пети по подне) велечасни имао да изврши мали религијски посао, који се састојао у томе да се најпре ојади ближињ, а затим — утени, кад већ буде утучен. Ишао је своје пријатељу Готлибу Адлеру да му каже да му се јединац син, Фердинанд Адлер, задужио у иностранству. А кад то докаже оцу, имао је после да га тени и да изради опроштај закономисленом младићу.

Bolesław Prus

Болеслав Пруо

Готлиб Адлер је био власник фабрике памучних ткалина. Друм, незасађен до душе дрвећем, али брижљиво надгледан и одржаван, раздваја фабрику од железничке станице. Оно што се с друма види лево, за шумарком, није фабрика него варошица. Фабрика је десно од друма. Између клења, липа и топола помаљају се црни и црвени кровови неколико десетина радничких кућица, а иза њих четвороспратна зграда, сазидана у облику потковице и оикољена другим зградама. То је фабрика. У дугим редовима прозора огледа се сунце и облива их златном светлошћу. Високи,

затворено-црвени димњак избацује црне лопте густога дима. Кад би ветар духнуо са оне стране, Пастор би чуо хуктање парних стројева и хаотичну треску ткачких разбоја. Али ветар је дувао с друге стране, и с тога се чуо само писак удаљене локомотиве, клобаране кола Бемеових, фрктање његовога коња и певање тице — можда преленице — у зеленом житу.

Одмах до фабрике види се група дрвета, већа по на осталим местима. То је Адлерова банта из које се, овде онде, помаљају бели окрајци зидова раскошне куће и осталих стаја.

Непрестано пажење на товога коња, да се не би сапао, досади најзад пастору. Верујући у милосрђе Онога који је избавио Данила из лавове пећине а Јону из китове утробе, велечасни веза дизгине за седиште и силете прсте од руку. Беме је волео да спава, али је спавао само онда кад је могао да обрће палце један око другог, што сад учини. То му је обртање палчева отварало чаробна врата земље успомена.

И ево се сети (сигурно четрдесети пут у овој години и на овом истом месту) да Адлерова фабрика и њена околнина веома потсећају на једну другу фабрику, негде чак у Брандесуршкој равници, у којој су он, пастор Мартин Беме и његов пријатељ, Готлиб Адлер, заједно провели детињство. Били су синови ткачких мајстора средњег става, родили се исте године и ишли у исту основну школу. Затим су се растали на читаву четвртину века, за које је време Беме свршио теолошки факултет у Тибингу, а Адлер зарадио неколико десетина хиљада талира.

Затим су се опет састали, далеко од завичаја, на земљи пољској, где је Беме постао пастором протестанске парохије, а Адлер основао малу фабрику тканина.

Од тога доба, за другу четврт века, нису се растајали и походили су се неколико пута у недељи. За то је време мала Адлерова фабрика постала огромна: у овај је мах имала шест стотина раденика, а власнику је давала по неколико десетина тисућа чисте добити на годину. Али је Беме остао оно што је и био: сиромаш пастор. Само, пошто благо душе људске мора доносити интереса, и пастор је имао прихода, који је износио на годину неколико десетина тисућа благослова.

Имало је између два пријатеља још разлика.

Пастор је имао сина који је свршавао машинску технику и сањао о томе како ће родитељима и сестри осигурати будући живот; а Адлер је имао сина јединца који није свршио ни гимназију, путовао по иностранству и сањао како ће извући што већу корист из очеве кесе. Пастор се бринуо: да ли ће се његова 18-годишња Анета удати добро? Адлер се бринуо: шта ће на послетку бити од његовог сина? Пастор је у опште био задовољан својом малом имовином и с неколико десетина хиљада благослова; Адлеру није било доста неколико десетина хиљада рубаља годишње, а капитал, остављен у банци, сувине се лагано примицао замишљеној цифри: *милион* рубаља.

Него Беме није већ мислио о толиким појединостима. Био је задовољан што види око себе зелено жито, над собом небеса, посута белим и сивим облацима, и што га је целокупни изглед фабрике Адлерове опомињао на место из детињих лета. Оваке исте високе куће, у два реда, овако исто дрвеће, овака иста фабрична зграда, озидана на форму потковице, кућа власникова, *рибњак* у башти. . .

Штета што нема овде забавишта за малу децу, школе за већу, дома за старце, болнице. . . Штета што се Адлер није сетно и тога, а иначе је своју фабрику удесио по угледу на брандесуршке. А требало би бар подићи школу. Јер да није било школе *омамо*. . . нити би он био пастор, нити Адлер милионар!

Двоколице се приближише фабрици већ толико, да је њена хука пробудила замишљенога пастора. Гомила прљаве дронаве деце играју се око друма. Иза зида, који је околњавао фабрику, видело се неколико возова на које су метали бале тканина. Лево, у свој лепоти, појави се кућа Адлерова, озидана у талијанском стилу. Још неколико корака и ево се помаља између дрва тераса од ребњака, где су обично фабрикант и пријатељ му пили рајско вино, причајући о давним временима или о текућим новостима.

Овде онде, на отвореним прозорима раденичких станова, висе тек опрано рубље. Скоро сви су обитаоци ових станова по радионицама, и само неколико бледих жена, упалих груди, поздравља пастора речима:

— Хваљен Исус! . . .

— На вјеки вјеков! . . . — одговара мршави старчић, скидајући свој многогодишњи панамски шешир.

У то скретоше лево, коњ весело подиже главу и већ касом, не управљан, улети у дворинте палате. Одмах изађе коњушар, обриси нос рукавом и поможе велечасному да се скине.

— Господин је код куће?

— У фабрици. Одмах ћу јавити да сте дошли.

Пастор уђе у ходник, где му лакеј скиде путнички огртач. Сада се цео свет могао уверити да духовник има дугу мантију али кратке ноге, према којима његов нос, који му је красно суво и пуно доброте лице, изгледа мало повелики.

Велечасни опет скрети руке на лажичници и стаде мотати палцима. Опомену се да је овде дошао с намером да рани а после да излечи очинско срце, и то с добро промишљеним планом који се, по законима реторике, делио на три дела. Први је, увод, имао да обухвати поглед на неиспитане путеве Провиђења, које кроз трње живота води биће људско ка вечитој ерећи. У другом се имало казати да се млади Фердинанд Адлер не може вратити из иностранства на крило очево, докле не буду измирени његови повериоци, сумом толиком и толиком. (Овде треба да наступи излив очинскога гнева и да стари Адлер поброји све изгреде које му је син починио). А у часу кад ражљуђени фабрикант памучних тканина хтедне да се одрече, да искључи из наследства и да прокуне изрода јединца, изашао би на јаву трећи део мисије пасторове: равнање. Беме је хтео

А. БУГЕРО

УДЕЛИТЕ!

поменути историју блуднога сина, казати околишно да му је пријатељ сам рђаво васпитао потомка, и да је за тај грех дужан без гунђања жртвовати Богу, разуме се кроз руке поверилаца Фердинандових, тражену суму.

Док је Беме понављао у себи план поступања, на путу ка палати појави се стари Адлер. Био је то човек дивскога раста, мало погрбљен, незграпан, дугоног, у дугачком, пепељавом капуту немодернога кроја и у таким истим чак-

ширама. На потпуно дрвеном му лицу јасно се истицао велики округлао нос и не мање усне, испупчене као у Прица. Бркова није носио до једино ретке отворено плаве зулове. Кад скиде шешир, да би обрисао знојаво чело, виделе су се испупчене, отворено модре очи без обрва, и кратко ошишана руда коса.

Милионар је ишао тешким, одмереним кораком, губајући се на снажним ногама, као коњаник. Кад није обрисао

збојаво лице или црвени врат, спуштене су му се руке, с великим длановима и кратким прстима, одвајале од трупа, правећи дна извијена лука, као ребра у какве пренетопеке животиње. Широке му се груди приметно дизале и спуштале, скаћући као ковачки мехови. Из далека је поздрављао pastora флегматичним покретима главе; при том је разјашно уста и grubim гласом узвикивао: ха! ха! ха! али — не осмехну се. У опште је тешко и замислити како би изгледао осмех на овом меснотом и апатичном лицу, на коме се чинило да апсолутно владају суровост и безумље.

Уза све ова особа, коју је природа овако грубо истесала, није била одвратна, него пре чудна. Није производила осећај страха, него само осећање да му се не можеш одупрети.

Изгледало је да би се у његовим незграпним рукама гвоздене пишке морале превијати са онаком истом жало-сном шкрпном, као што му се под фабричних одаја повијао под ногама. На први се поглед могло видети да се до срца, овога стенолома у човеку, не може пробити, али кад би му когод ранно срце, цела би се машина срушила, као зграда којој на један пут нестане темеља.

— Но! Како си Мартине! — узвикну Адлер с најнижега прага на стеницама, хватајући руку pastорову, коју затресе снажно и незграпно. — Је л' истина! — додаде — био си јуче у Вршави... Да ниси чуо што о моме дечку? Тај лудак тако ретко нише, да можда једино Банка зна куда он тумара!...

Кад стаде у ходнику, журави Беме изгледао је према њему као — по речима Библије — скакавац према камили.

— Та де, причај штогод!... рече Адлер, седајући на гвоздену столицу која зашкрпна. Његов дебели глас чудно се подудараше са ритмичном лупом фабричном, која је подсећала на удаљену грмљавину.

— Да није мој Фердинанд писао банци?

Беме се и нехотице обрне у средини предмета, због кога је дошао. Седе на другу столицу, сирћу Адлера. С непојамним присуством духа сети се почетка првога дела беседе: о недокучним путевима...

Pastor имаваше једну махну. На прилику — није умео течно говорити без наочара, које је увек остављао где им није место (тако да их после једва може наћи). Осећао је да треба почети увод, али како да почне без наочара?... Ширкну, устаде са столице, поче да се обрће око себе... Нема наочара!

Бркну у леви џеп од чакшира, у десни... Наочара нигде ни од корова!... Да л' их остави код куће?... Море откуд! Та биле су му у руци кад је седао на кола... Бркну у један задњи џеп од капута — нема... у други — опет нема! Јадни pastор сасвим заборави прве речи спремног увода.

Адлер се, познавајући свога пријатеља одлично, узнемири.

— Ама што се ти, Мартине, тако вртиш?...

— Море! Збуњен сам... Где ли сам оставио наочаре...

— Што ће ти наочаре? Ваљда нећеш мени држати проповеди.

— Али, видиш...

— Али ја питам за Фердинанда: да нема од њега каквих вести?

— Сад ћу ти казати!... — говорио је Беме, правећи гримасе.

Бркну у џеп са стране и не нађе наочара. Откопча капут и из унутрашњег џепа извади неку хартију, велики новчаник, најзад изврте џеп, али ни ту немаде наочара.

— Да не оставих у колима? помисли и окрете се, хотећи да сиђе.

Адлер, који је знао да pastор у унутрашњем џепу носи само важна документа, истрже му хартију из руке.

— Драги Готлибе — поче збуњени Беме — врати ми то, ја ћу ти сам прочитати, само... морам прво наћи наочаре... Где ли су могле да се деду?

Стрча на дворниште, и упути се к штали.

— Молим те причекај док се ја вратим, јер то треба пре свега објаснити...

И оде, чешући обема рукама проседу главу.

Неколико времена по том врати се из штале, сасвим утучен.

— Морао сам изгубити наочаре — гуњаше. — Сећам се, кад сам седао на кола, имао сам у једној руци мараму, у другој бич и наочаре...

Баци се мрзовољно на столицу и летимиче погледа у Адлера.

Староме фабриканту жиле набрекле на челу а очи му дошле још избуљеније по обично. Читаше врло пажљиво, најзад сврши читање и од љутине — плуну.

— А! Ала је вуцибатина тај Фердинанд! — про-гуња. — За две године направно је педесет осам хиљада тридесет и једну рубљу дуга, ма да сам му ја давао десет хиљада годишње!

— А, знам! — кличе на једанпут pastор и истрча.

Часком се врати победничка лица, посећи наочаре у црној канији.

— Разуме се! — говорио је Беме — писам их могао ни оставити на друго место, до у огртач!

— Ти вечито губиш своје наочаре, па их после налазиш! — рече Адлер, наслонивши главу на руке.

Изгледао је замисљен и тужан.

— Педесет осам и двадесет: седамдесет хиљада тридесет и једну рубљу за две године! — мрљаше Фабрикант. — Када ли ћу ја све то накнадити? Бога ми, не знам!

Pastor већ ватакао наочаре и повратио присуство духа. Део први, увод говора, с којим је дошао Адлеру, био је прошао. Део други тако исто. Остао је део трећи.

Беме се врло брзо налазио у положају и тако се исто брзо решавао. Ширкну дакле, рашири ноге и поче:

— Ма колико, драги Готлибе, твоје очинско срце, због заблуда јединца ти сина, тешко морало бити удвельено; ма колико се по некад могло на судбину с правом викати...

Адлер се трже и одговори мирно:

— Горе по викати, јер треба да се плати! . . . Јохане!
— викну нагло гласом, од кога таван на ходнику задрхта.

Слуга се појави на вратима која су водила у предсобље.

— Чашу воде!

У тренутку му би дана вода; Адлер је испи, затражи другу чашу, испи и њу, и после тога поче да говори већ без сенке гнева:

— Треба денеширати Ретшилдима . . . Још данас ћу послати денешу и . . . нека се онај манитњак враћа. Доста је путовања!

Сада Беме виде да је не само трећи део његова говора сасвим пронао, него, што је још црње, да отац и сувише снисходљиво поступа према синовљем поступку. Како је тако је, тек је педесет и осам хиљада рубаља дуга не само губитак, него и провера родитељског поверења, а већ о греху и да се не говори. Ко низ да ли Адлер, имајући

гнућа потпуне савршености, на овом свету могуће (а она је, ах! бескрајно несавршена према Творцу), човек онда не само мора бити предан, него мора и радити. Господ наш Исус Христос није се посветио на смрт, него је још учио, поправљао. Па и ми, слуге његове, дужни смо не само да подносимо муке него још и да поправљамо заблуделе...

Адлер наслони руке на столицу и спусти главу на прса.

— Син твој телесни, а мој духовни, Фердинанд, поред многих добрих особина срца и урођених дарова, ни најмање не испуњава заповести, која је човеку из раја изгнаному препоручила рад.

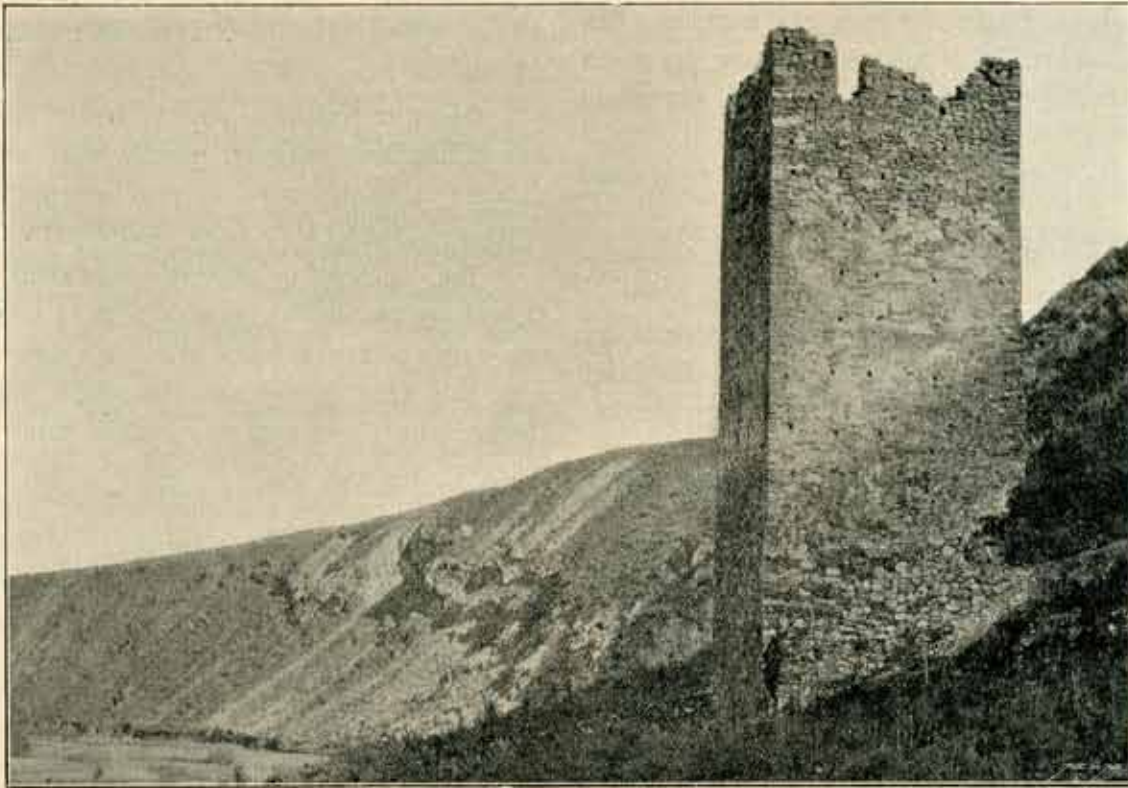
— Јохане! — викну Адлер.

Слуга улете у ходник.

— Тамо строј иде сувише брзо! Они увек тако раде, кад ја нисам тамо. Нареди да иде лакше!

Слуге несташе; настор, неувређен, настављаше:

— Син твој не ради, него дане му Творцем силе:

Југ Богданова Кула на Топанци

тај новац у кеси, не би помислио да подигне школу, без које деца фабричних радника дивљају и уче се лепости?

Из тих разлога настор се реши да од браниоца постане тужиоцем лакомисленог балавца, што му је у толико лакше могло испасти за руком, јер га је знао као распуштено дернште од малих ногу — и јер је имао почаре на носу, без којих би му било тешко ма шта доказивати.

За то се време Адлер наслонио широким плећима на наслон, сисао руке иза леђа и, забацивши огромну главурду, гледао у таваницу.

Беме се искашља, метну руке на колена и, гледајући у краватну свога пријатеља, поче да говори:

— Ма колико, драги Готлибе, да је лепа твоја хришћанска покорност несрећи, опет уз то човек ради пости-

духовне, физичке и повчане, расипа. Говорио сам ти то, драги Готлибе, често, а васпитањем свога Јозефа нисам порекао својих начела.

Адлер туробно заврте главом.

— Шта ће твој Јозеф да ради кад сврши технику?
— упита нагло.

— Ступиће у неку фабрику и можда ће некад постати директором.

— А кад постане директором, онда шта?

— Радиће даље.

— А за што да ради даље?

Настор се збуни.

— За то — одговори — да би користио и себи и свету. —

— Но, а мој Фердинанд, чим се врати може код мене постати директором. Но, он је већ и сад користан, пошто седамдесет осам хиљада и једну рубљу троши за две године. А насигурио је и себи од користи!

— Али не ради! — примети пастор, подижући прст у вис. —

— Истина је! Али ја радим и за њега и за себе. Ја сам целога века радио за историцу, на што се мој јединац син не би мало науживао света, за младости? Ако сад не буде уживао — додаде — доцније неће моћи... Знам то из искуства!

Рад је проклетство. Ја сам цело то проклетство узео на себе, а да сам га добро узео, сведочи моје имање. Ако је истина да Фердинанд треба да се мучи као ја, онда што ми је Господ дао новце? Шта вреди детету што ће од мога милиона направити десет, ако ће опет његов син да живи само за то да на наше дода — других десет милиона?

Господ Бог је створио и богате као и сироте. Сви богати уживају живот. Ја га већ нећу уживати, јер немам снаге и нисам се научно томе. Али што мој син не би уживао?

Слуга се већ врати из фабрике. Парни је stroj ишао лакше. —

— Драги Готлибе, — рече пастор — добар хришћанин...

— Јохане! — прекиде га фабрикант. Однеси на терасу флашу рајскога и колаче... Хајдмо у башту, Мартине!

Потапка Беме-а тешком руком по рамену и завика:

— Ха! ха! ха!

Пођоше у башту. Пут им препречи нека бедница и, обгрљивши ноге Адлеру, промуца кроз плач:

— Милостиви господине! макар три рубље за погреб.

Адлер јој без напора извуче ногу из загрљаја и одговори мирно:

— Иди врчмару, јер тамо је твој луди муж остављао новце.

— Милостиви господине!

— У канцеларији се врше послови, не овде — прекиде Адлер — тамо иди.

— Била сам, господине, али ме истераше.

И опет му обгрли ноге.

— Марш! — викну фабрикант. — У радионице вас нема, а за крштење и погребне умете да просјачите!

— Слаба сам била од порођаја, господине; како сам могла ићи на рад?

— Онда немој рађати кад немаш чиме да сахраниш.

И пође у башту, гурајући пред собом пастора наљутенога овом сценом.

Иза капије Беме застаде.

— Знам, Готлибе — рече — ја нећу да пијем.

— Охо! — зачуди се Адлер. — Зашто то?

— Сузе јадника кваре укусе вина.

— Не бој се! Чаше су чисте, а флаше добро запушене. Ха! Ха! Ха!

Пастор поцрвени, окрете се од њега љутито и брзо истрча у двориште.

— Стани, ти, будало! — викну Адлер.

Пастор трчаше штали.

— Врати се!... Хеј! ти, глувачо! викну јединцу која плакаше на капији — ево ти рубља и одлази одатле, док си читава!

Баца јој банку.

— Мартине! Беме! Врати се. Та вино је на тераси. Али пастор седе на своја кола и без збогом замаче кроз капију.

— Луда! — рече у себи Адлер.

У осталом, није се љутито на пастора, који му је више пута у години правно такве сцене у сличним приликама.

— Овој господи увек фали нека даска у глави, мишљаше Адлер, гледајући прашину, коју подигоше кола пријатеља му. — Да сам ја учен, имао бих данас колико и Беме, а Фердинанд би се мучио на техници. Каква срећа што ни он није учен!

Обрте се наоколо, погледа шталу пред којом слуга бајаги чистише калдрму, удахну мало фабричнога дима кога му ветар донесе — погледа ватоварене возове — и крете се згради где су биле канцеларије.

Тамо нареди да разведу по књигама педесет-девет хиљада рубаља за Фердинанда и да му пошаљу депешу да, чим прими новац, исплати дугове и с места се врати кући.

Кад изађе Адлер из канцеларије, стари књиговођа, Немац, који је од неколико година носио наочаре, а од неколико деценија седео на кожној округлој столици као књиговођа, окрете се подозриво и шапу једном чиновнику:

— Охо! Опет ћемо имати *уштеда*! Млади је сувишекоо педесет и девет хиљада, а ми ћемо платити...

И четврт сата доцније у техничкој се канцеларији шантало да ће Адлер *иоткресати* плате, јер му је син страшио сто хиљада.

За сат се у свима деловима фабрике говорило само о томе да ће се смањити плате и зараде, а увече — Адлер је знао шта је говорено. Један је претио да ће поломити кости господару, други да ће га убити, трећи, да ће запалити фабрику. Некоји су саветовали да сви листом напусте радионице, али те су надвикали. Јер и куда ће?

Већина је женских плакала, а већина мушких проклињала Адлера, желећи му да га Бог казни.

Фабрикант је био задовољан извештајем. Пошто су радиници само клели, онда значи да се може без бојазни смањити зарада. Они пак који су претили, биле су већином његове најверније слуге.

Те ноћи план *штедне* био је спремљен. У колико је ко више зарађивао, у толико му је више откидано. А како су од две три године у фабрици становали лекар (доведен за време колере) и ранар који, по Адлеру, нису имали шта да раде, то је лекар концем Јуна отпуштен, а ранару сведена плата на половину.

Кад се сутра дан дознало о појединостима плана штедне, плану опште незадовољство. Неколико десетина их изађе из фабрике, остали су радили мање но обично, али су за то много говорили. Лекар изгрди Адлера и одмах се пресели у варошицу; то исто учини и ранар. На подне и увече гомила је раденика ишла у палату господареву да моле да им не смањује плату. Плакали су при томе, клели, претили, али Адлер остаде сталан. Пошто му је син страшно педесет-девет хиљада рубаља, морао их је накнадити; штедња му је имала донети петнаест до двадесет хиљада годишње. Решење се ни на који начин није могло повући. У осталом што би се и повлачило — шта му је грозило?

И донета се фабрика после неколико дана смирила. Некоји су раденици изашли сами, неколико букача би истерано, а њихово су место заузели нови кандидати, којима се зарада учинила врло добром. У ово је време владала на селу немаштина и људи су наметљиво тражили рада.

Место ранара заузео „привремено“ стари неки раденик, који је, по мишљењу Адлерову, био толико познат с хирургијом да је могао излечити лаке повреде. У случајевима тежим, веома ретким, имало се слати у варошицу, куда су такође морали ићи, о своме трошку, болесни раденици, њихове жене и деца.

Било је дакле у фабрици, и поред овако великог преврата, све добро. Најмарљивије скупљени извештаји доказивали су Адлеру да га, без обзира на кривде које је људима учинио, неће снаћи никакво зло, да нема силе која би му могла пахулити.

Једино је пастор Беме, коме је фабрикант први отишао на мир, вртно главом и, наместајући наочаре, говорио:

— Зло рађа зло, мој драги Готлибе. Ти си занемарио васпитање Фердинандово, те си учинио зло. Он је страшно твоје новце, и учинио горе. Сад опет ти због њега смањено си људима зараду и учинио си најгоре. А шта ће из тога још изаћи?

— Ништа! — прогунђа Адлер.

— Не може бити ништа! — одговори Беме, тресећи рукама над главом. — Вишњи је тако свет удесио, да у њему сваки учин мора имати своју последицу: добар — добру; зли — злу!

— Бар не за мене — упаде фабрикант. — Јер и шта ми се може десити? Капитал ми лежи у депозиту. Фабрику ми неће спалити, а кад би је и запалили, осигурана је. Рад неће напустити, јер ћу на њихово место наћи друге, а у осталом — куда ће сами! Ваљда мислиш да ће ме убити? Мартине, мислиш ли то! Ха! ха! ха! Мене они! — говорио је див, лунајући се огромним ручердама.

— Не кушај Бога! — пресече га оштро пастор и окрете разговор на друге ствари.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

ЈЕСЕН У ТУЋИНИ

ужна момо, у самоћном парку
Остављена од света и људи,
За што седиш тако замишљена,
Куд ти поглед у даљину блуди?

Сплет увели од јесењих ружа
Бону мисо на челу ти скрива,
Искидани цветићи у крилу
Крај њих рука немоћно почива.

Образи ти као у сузама
Окупани у јесењој роси
Лист опада са старих платана
Увелик ти умире у коси...

Да, и овде ја у теби, момо,
Познаницу давну упознајем —
О, јесени, и овде те сретам
С тихим болом, с тајним уздицајем.

Јер где год те застанем у свету,
Невестице блеђана и млада,
Увек твоје тужном венцу додам
Два, три листка увенулих нада.

Милета Јакшић

ПИСМА са СЕЛА

IV*)

Драги пријатељу,

во ме да наставим започета *Писма са села*. Истина, прошло је доста дана од мога последњег Писма, и ти си свакојачко помислио: више нема ни једног. Ето видиш, преварио си се! Ја ти нисам писао просто зато, што нисам био расположен да пишем писма. Никакве друге сметње није било, веруј ми! Неко ми једанпут рече: писао би ти, и ту ли си, душо, али не знаш шта ћеш! Ја сам се само насмејао томе будали. Видиш, на такве приговоре ја не одговарам, него се само насмејем. То је толико исто колико рећи каквом гурману, приводећи га соври претрпаној ђаконијама: мислим да овде ништа неће за вас бити! Па гурман ће скомбиновати, из разних јела, једно за себе!

Имам ја, драги пријатељу, *шта* писати, имао бих шта писати и да имам двадесет руку на расположењу, јер ја гледам живот, а живот даје вазда материјала, интересантног материјала као и сам што је. Сваки је човек роман. И онај у рвтици, као и онај у црном капуту, има своје

*) У Новој Искри од 1900. г. штампана су три Јанковића Писма са села. Сад их настављамо. Као што ће читалац видети, свако је писмо засебна целина. Ур.

ведре и мутне дане, своје радости и жалости. Треба само нешто љубави према свему што гледаш, па ћеш све лако разумети, а кад неку ствар разумеш, онда о њој можеш и писати и говорити. Дакле, нека никога не брине брига да ли се има о чему писати.

Ево баш сад мину поред мојих прозора наш механиција, Коста Галоња. То је баш један најобичнији човек; па ето у овом ћу ти писму само о њему говорити. Хоћу баш његовом личношћу да позабавим и тебе и твоје читаоце, кад ти је већ пало на ум да моја писма и њима саопштавам.

Свакојачко знаш да му Галоња није презиме, него надимак који му је придат после крштења. А дали су му га због необичне сваге. И ето, тај је човек наш механиција. Није висок, средњег је раста, ама је био кренак и чврст: „сам рибић“ — што рекли сељаци. Око црно, велико; густе веће надиле се озго као стрехе; брада црна, пуна, прошарана овде-онде белим кончињима — био је већ у четрдесетим годинама — изгледао је веома озбиљан; а снага његова давала је његовој озбиљности још потпунију моћ, јер то је баш оно што импонује сељацима.

За дивно чудо, како је познавао људе! Одмах, још у самом почетку кад је доселио из вароши, знао је он коме треба дати на вересију а коме не, а његова снага давала му је право да сваком и у очи кресне. И како се он није од првог часа устручавао, тако сељаци и привикше на његову нарав, па су се према томе и управљали. Било је људи као, на пример, Петар Ђата, који би од црног Циганина потражили грош у зајам; али Петар од Галоње, не само у готову него ни полица ракије, није затражио!

Па и сеоске прилике познавао је врло добро, и о сеоским стварима је говорио тако као да је ту одрастао. Шта је и шта пута читао лекције кметовима, давао им савете и упуте, спорно у овоме и ономе, да они већ навикнуше на то, те га чешће за поједине ствари и пришташе. Он је вазда имао готов одговор. И не само кметови и одборници, него и други сељаци се навикнуше на то, те би се у разговору на њ позивали:

— Што рекао газда-Коста, то је требало раније радити!

Сељаци нису обично такви. Онај који њих дотле доведе да га приштују и за своје сеоске ствари, тај мора бити човек! Нека се ти само из другог села, ти си њима дошла, и они те, у својим стварима, неће ни да чују.

— Гледај ти, брате, своја посла! — то им је обично одговор.

Али и владао се некако добро, владање му је било без приговора. Од Шапца до Раче нема чистије механе од његове. Буд се окренеш — меда да лажнеш. Столови се жуте као смиље, цигље оване, зидови бели, нигде научне за лек да на рану преврнеш. Жену и децу никад му не видеше у механи. Она је тамо у кући где је такође чистоћа царовала.

Имао је ретку механицијску врлину: пиће је морало бити чисто и добро, као и јело. Јесте био мало скупи, али то га никад није бунило. Кад се ко од гостију љутне, он тек приђе:

— Шта је, брате!

— Што је тако скупо?

— А шта ти је скупо? Је ли добро?

— Добро јесте, ама скупо!

— Само кад је добро! Ја сам, видиш, своју механицијску бригу збринуо: дао сам добро и честито; сад и ти своје учини: плати!

— Ама

— Па и ти треба тако да урадиш да и ја кажем: добро! —

И гост, кад му се тако наметно разложи, извади на плати.

Млађег није држао, имао је само једнога покућара што је цепао дрва и вршио посла у дворинту и у кући. Заседимо се тако доста пута, па понекоме нестане дувана.

— Да имаш кога млађег да пошљеш за дуван, вредило би.

— Ја сам најмлађи! — рекао би он.

И док длаи о длаи, он је већ отишао у дућан и вратио се отуда с дуваном.

Умео је да заподене разговор, да каквом причом или шалом изазове другу. И, ђаво га његов знао, никад не претера. Знао је како се с ким треба шалити и где се треба зауставити.

И тако, мало по мало, он некако уђе у наше послове, постаде наш; нико се не би бунео кад би нешто он предлагао. Он је већ кандидовао кметове и одборнике, и његова је кандидација примана. Он једини имао је куражи да каже овоме или ономе: ниси ти, брате, за то — на њега се нико не би наљутио, јер су навикли да га чују да само озбиљно говори. Пре би један другом замерили на такој речи него њему.

Мени је ово било као нека поука. Ако хоћеш да владаш масом, да управљаш њоме, ти јој мораш импонувати. Много је више кадар учинити овакав један човек од највећег демагога; јер, прво и прво, наш је сељак бистар од природе, и он, и ако не види баш добро, бар назре лаж демагогову, прилази му, слуша га, где донекле с њим, али је вазда резервисан, вазда је готов повући се и прекинути сав посао на половини, јер је већ заражен сумњом. Међутим за оваким људима иде, слуша их без поговора, верује свакој њиховој мисли и речи.

Па и саме наше власти, којима је искључиво дужност да своју владу подрже, уважавају и поштују оваке људе. На сваки начин гледе да их имају у рукама: или каквом створеном кривцом, где су већ испитани и сведоци и где је ствар утврђена, само да се донесе решење — или, ако се то није могло, као што је пример овде, онда излетима, ручковима, вечерама и пијанкама, које код њега приређују, хвалећи га где стану где седну.

Мене је заинтересовао тај *лас* друштвени, тај непобедиви јунак наших дана, и ја сам се кренуо из свога мира да га изближе видим и проучим.

Проучио сам га и нашао ово; а ово, што сам ти написао, тврди о њему да је наметан човек. Једна још лепша врлина стоји уз ову што поменух — није сујетан. Био је некад и неки газда, па како повац не мирује, тако се и сѝм био бацпо у разне спекулативне послове те пострада. Из те беде извукао се с неком бедном паром и чистим именом; па како је био жив и окретан човек, он се латно посла, који је још до некле и разумевао, и резултати тога, ово су.

Задржао је своје старе навике: искреност према сваком и нешто ко модитета у кући. Треба да му банеш на ручак, и ти ћеш видети како је то честита совра. То је редовно. Он сам вели:

— Све сам кадар потегнути и радити кад добро једем. Од свега на овом свету волим своју жену и децу. После тога одмах долази: добар ручак и чиста постеља. Ако тога немам, онда сам мртав. Не тражи од мене онда никаква рада!

Чешће одем до њега — као што и он мени дође кад му послови допусте — те разговарамо. И не знаш како ми пријатно време прође кад седим с њим. Обично њега слушам кад прича по штошта из свога живота; а ја га слушам тако пажљиво и жељно, као што некад жељно и пажљиво читих старинске приче које ме зачештаху поучавајући. —

Их, ала се отеже ово писмо! Како би било да завршим, па да ти у идућем о чему другом причам. Ја велим да је то наметна идеја и ево завршујем са жељом да ми будеш здрав и весео

твој

Јанко.

* * *
 Не застани! Све даље и даље
 Тамо, гдје те сав младости зоне!
 Бог, који ти своју милост шаље,
 Водиће те на подвиге нове!

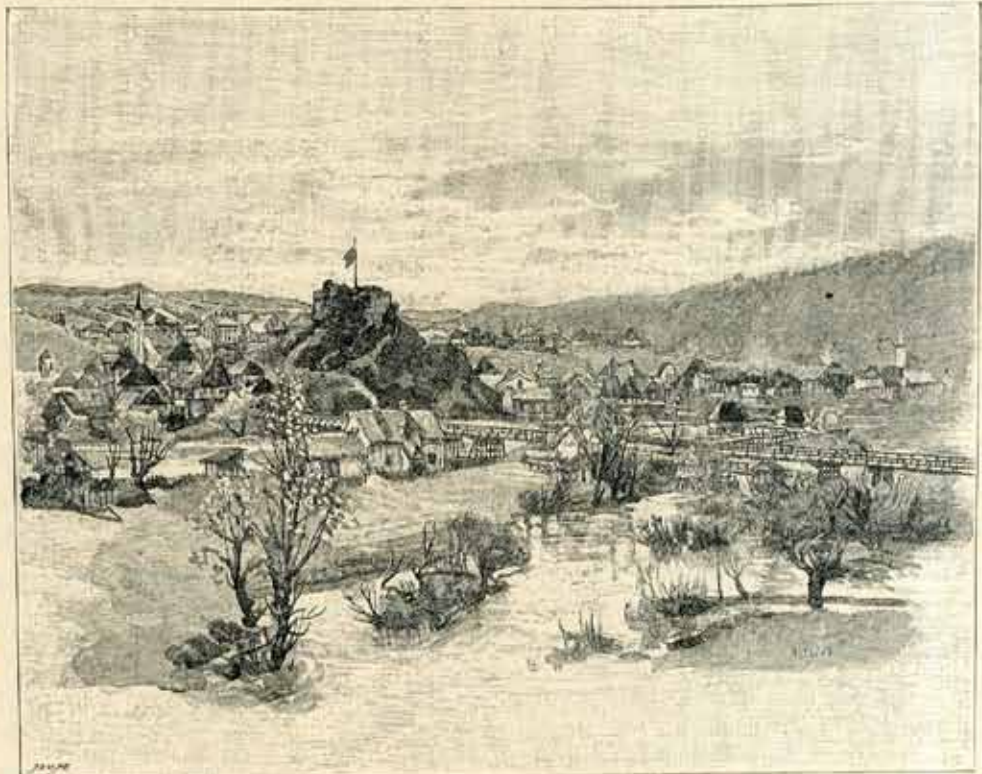
Не дај срцу да га слутња свлада
 Нити оку да га суза роси,
 Тамо, куд те зоне душа млада,
 Свој крст тежки на плећима носи!

Благо оном кога Провиђење
 Под бременом пут Голготе спрема!
 На њ свијетло чека Васкрсење
 А гроба му ту на земљи нема.

Пред њиме ће поникнути ником
 Руља што му триов ијенац сплела,
 Он ће клинат' побједнијем кликом
 А зар божји гријаће му с' чела.

Не застани! Кроз маглу дубоко
 Моћан ступај уз голетну страну,
 Свој стјег дигни пут неба високо
 И радуј се васкрсоме дану!

Алекса Шантић

Крупа Град у Босни

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧНИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Из Христове науке

И прохођаше по свој Галилеји Исус учећи по зборницама њиховим, и проповедајући јеванђеље о царству, и исцелујући сваку болест и сваку немоћ по људима.

И отиде глас о њему по свој Сирији и приведоше му све болесне од различних болести и с различним мукама, и бесне, и месечњаке, и узете, и исцели их.

И за њим иђаше народа много из Галилеје, и из Десет градова, и из Јерусалима, и Јудеје и испреко Јордана.

А кад он виде народ, поше се на гору, и седе, и приступише му ученици његови.

И отворивши уста своја учаше их говорећи:

„Сваки који иште, прима; и који тражи, налази; и који куца, отвориће му се. — Или који је међу вама човек

у кога ако заиште син његов хлеба камен да му да? Или ако рибе заиште да му да змију? Кад дакле ви, зли будући, умете даре добре давати деци својој, колико ће више отац ваш небески дати добра онима који га моле? *Све дакле што хоћете да чине вама људи, чините и ви њима: јер је то закон и пророци*....

Деветнаест је векова од тога доба!... Ко не жели да му се добро учини? А колико је их који добро чине? За нас је још вазда идеал *не чинити зло*, а између тога и *чинити добро* нећемо да видимо разлику.

За то су нас и учили, за то и ми, овакви какви смо, учимо своје млађе: *Све дакле што не желите да чине вама људи, не чините ни ви њима!*

Закључак: ако ти не треба милостиње, не мораш је ником чинити; ако си ти задовољан, не брњи о незадовољнима; ако си ти здрав, не брњи о болеснима!

К

На висини

Подне. На врховима се осећа харлијање лаког поветарца, а из долина доири до горе само некакав неодређени шум, који час личи на смех, час, пак, на угушен уздах. Неограничен видик; неограничено спокојство. Снага. Светлост. —

Чак тамо горе, где се на огромној висини камен грли с облацима, на узаној стази, усеченој у стени, среташе се две необичне прилике. Обе протеране из долине између људи, обе одевене у једна одела, чијим се парчадма ветар титра; обе болесне, рањене, гладне, заборављене. Зачуђено се погледаше и поздравише.

„Ја сам Љубав“, прошапта прва.

„Искреност“, одазва се друга.

„Сиротице, како бедно изгледаш!“

„У том ти уступах првенство!“

И две се рођене сестре чврсто загрлише и сузама облише своја дивна лица, нагрђена блатом, које су немилце на њих бацали. И тада кроз сузе и осмех, не пуштајући једна другу из загрљаја, испричаше своје патње.

А док оне причају, поред њих промиче у бесном скоку са врхова горски поток, разбацајући на све стране своју пену, док се не изгуби у дубинама, из којих се чује његово шуштање, налик на накосни смех. И сунце се лагано клони своје заходу.

„Искрености, у залуд те тражим од како знам за себе. Говорили су ми, да си ти увек крај мене и да је довољно да само пружим руку, па да те додирнем; слушала сам, где нам вечито изговарају имена упоредо, а чула сам и како се они сућушни гмизавци доле, који су начињени од леда и жучи, често заклинају, да смо ми обе једна поред друге у њиховим душама. Видела сам разне загрљаје и многа клечања — ну, тебе нисам видела. Али сам нешто ипак нашао, нешто страшно: твој траг. Где си се год ти појавила, свугде се у небо дизао пламен са гломача,

на којима издихаху дивни поклоници твоји, који су и мени били познати; свугде се чуо пад секире и врисак апостола твојих, као и страховит вијук бича којим је, како ми објаснише, друштво потврђивало непогрешност својих начела и лечило твоје верне од заблуда. Видела сам много, осетила још више, док ми уморне ноге гацаху крв и блато, чиме је твој пут био испаран на сваком кораку. Крај свега тога, ја се ипак никад не бих надала да ћу те тек овде наћи.“

„И мени се, сестро, исто то дешавало. Тебе нигде нисам могла наћи, али сам налазила на твој траг по свету. Видела сам Голготу, а и папу на златном престолу, са којег се бије анатемама попут грома; видела сам Хуса кроз облак дима, али сам ту одмах видела и легионе Исусоваца с необично покретним лицима; видела сам поља прекривена лешевима и олтаре твоје у празним храмовима — и за све то рекоше ми, да се због тебе ради. Твој сам траг налазила на језику, по ивицама очних канака, на крајевима претију, на усницама, у шпаговима, трбуху и на артији; осећала сам и мирис каде, којим каде пут испред тебе, да се не би осећао задах твојих пратилаца. Посматрала сам везе, за које ми рекоше, да су твоја дела, али сам видела и сузе, за које не могу веровати, да си их ти изазвала. Ти си очигледно бежала испред мене. Где сам се год ја појавила, свугде ми дадоше одговор, да тебе ту више нема; а где си ти ухватила чврст корен, ту нису мене пуштали да уђем, да не бих покварила тренутно спокојство твојих поклоника. Тебе сам само могла назирати у сновима, кроз таму и маглу — мој је био дан, са свом својом светлошћу и свом анализом; моја је била унутрашњост, дубина, коју сам ја постепено износила на видело, да је изравнам са спољашњошћу, која се хвали твојом заштитом. Тако сам морала прећи околики пут и понети се у недогледне висине, да бих се с тобом састала, с тобом, за коју велу, да си целина које сам ја само делић.“

Док се сестре тако разговараху, ноћ се спушташе над долину, ноћ мрачна, без звезда и без најслабијег лахора, тешка, безутешна, пуна страсти, резигнације и очајања. А две сестре најзад ћутке пружиле једна другој руку и са сузним очима растадоше се поново и потражиле нипајући пут ка врху, идући у разним правцима.

А ноћ замрачи и врхове...

10. јануара 1902. год.

Београд.

П. В. Мијатовић

Правда, Истина и Љубав

У оно време пођоше здружене Правда, Истина и Љубав, да траже Задовољство. Идући тако од села до села од града до града, од врлети до врлети и од штомних удолина до кристаластих поточиња и големих река, најзад стигоше на крај света.

И свуда, куда год пођоше, среташу Неправду, Завист, Злобу, Мржњу и Гнев, и нигде не нађоше Задовољство.

А кад етадосе и на последњи бусен земље, угледаше украј себе диван и раскопан двор, на коме од самих сунчаних зракова беше исписано: „Стан Задовољства.“

„Хвала Богу!“ помислише оне. „Сад смо постигле своју мету.“ И пођоше у стан Задовољства.

Напред иђаше Правда, за њом Истина а за овом Љубав.

И кад већ ступише на капије раскошног двора, и хтедоше ући у њ, испречи се пред њих горостасна људина, којему очи севаху као жеравица. То беше Гнев.

„Хоћемо ли моћи унутра?“ упита Правда.

„Не!“ грмну Гнев: „Ово је стан мој, моје браће и сестара мојих!“

„Али то тако не нише тамо,“ пресрете га Правда, и указа руком на панис од сунчаних зракова.

„У кога је сила, у тога је и власт!“ грмну Гнев. „Истина, ово је некада био стан Задовољства, али оно је сада вечити изгнаник с ону страну света...“

И у том посукта неколико модрих пламенова из раскошног стана, а на њима се указаше натпис: „Неправда“, „Злоба“, „Мржња“, „Завист“.

„Јесте ли видели сад?“ грмну Гнев. Али три путника и не сачекаше последњу реч, но окренуше назад, и пођоше оном крајњем бусену земље.

„Идемо тамо, с ону страну света; ваљда ћемо наћи тражено Задовољство!“ рекоше оне, и настаде их с овог света у бездани која пред њима зијаше.

Милорад М. Петровић

Неразумни лист

(МАРИЈА ЕШЕНВАХ)

Духну вихор и понесе собом увехнути лист што је дотле лежао на земљи. Летећи тако по вихору, угледа птицу, на јој довикну:

— Гле! и ја летим к'о и ти!

— Па хајде са мном! одговори му птица, на махну крилима и ишчезе.

Лист хтеде да за њом пође, али се само окреташе у месту, па за тим полете стрмоглавце на ниже и паде у брзу речницу која протичаше кроз поље. Чим паде, угледа рибе у води, па им с поносом узвикну:

— Видите, видите! и ја умеам да пливам као год и ви! —

Неме рибе ништа му не одговорише. — То се листу веома допаде, па одушевљено прошапта:

— Баш су красива створења те рибе: гледај само, како оне и другима признају што је за признавање!

И тако, ношен матицом, одмицаше све даље и даље, па и не опази кад се напуни воде и кад влажан и отежао, без икакве моћи, потону на пешчано дно.

Minor

ЉУБАВ

(Тириншка народна песма)

х веруј Богу:
Живети не могу
Без тебе, љубезна,
Нек сваки зна!
Нек јарко сунце сја,
Не марим за то ја,
Драги је поглед твој,
Анђеле мој!

Мирисно цвеће
Пчелица облеће
И медну пије сласт
Премилу част.
Твоје су усне рај,
О драга душо, знај;
Слађи је њихов цвет
Нег' цео свет!

По ваздан тужан
Уздихем ко сужан
За тобом, љубезна,
Нек сваки зна.
Не питај, драга: кад?
Дођи ми, дођи сад;
Пољубац дај ми твој,
Анђеле мој!

† Јован Илић

У БУДИШИНУ

ПУТОПИСНА ВЕЛЕШКА

Ћих. Р. Ђорђевића

„..... немојте заборавити да тамо имате стричеца, браће и сестара које још нигде видели нисте.“

(Прота Матија Ненадовић, Мемоари).

вим речима прота Матија Ненадовић у својим красивим мемоарима саветује децу своју да не забораве својту у даљини, а те речи истичем и ја кад хоћу да обратим пажњу на род рођени, који је далеко од нас, али који је Словенији онакав као и ми, па још и наше име кроз векове носи.

Још кад сам летос полазио за Немачку, давнашње ме љубонитетство гоњаше да тамо уз пут потражим словенски елеменат, колико се очувао, да видим родбину коју нигде видео нисам. Да, јер оно грдно немачко море што се данас протеже од нашег суседства па до Балтика, и од Елзаса па до у Русију, прогутало је милиуне словенскога живља. Али хучне велике вароши својом претрпаношћу одузеше ми све време. Музеји, библиотеке, позоршта, паркови, и

) Овај превод пош. Ј. Илића нашао смо у архиви Београдског Певачког Друштва. Исписан је испод музичнога текста немачке композиције. Година није означена, али је вероватно из 1853., када је друштво и засновано.

Ур.

још многе друге ствари, којих је тамо у изобиљу, прогуташе ми све време и не стигох да ишчезле остатке браће словенске нарочито тражим.

Време се приближаваше повратку и ја реших да у поласку за Отаџбину свратим и видим најјачи траг словенства у Немачкој, да видим *Будишин*, главни град *Горње Лужице*, центар *Лужичких Срба*, последњег заостатка масе словенске у данашњем немачком колосу.

Тога ради, кад 30. августа после подне стигох из Берлина у Дрезду, одмах промених воз и у 5 часова и 15 минута кретох пут Будишина, где стигох у 6 час. и 30 минута.

Мислио сам да ћу бар од Дрезде до Будишина бити срећнији по долге; да ћу чути миле речи словенскога говора, да ће имена словенских места бити све чешћа, да ће имена лица словенских бити непрестана. Али како се изненадих. Исти утисци, који ме целим путем кроз Немачку пратише, доследно ме и овде гоњаху.

Из мора германштине и овде, као и на целој путу, само гдешто искрсаваху већ потрвена словенска обележја, која се само благо и незнатно испољаваху било у по коме тину, било у пошњи, било у по којој речи и имену или географском називу.

Па ништа боље не беше ни у Будишину, глави острва словенског, где мисљах да ће на зградама господарити словенски натписи, на улицама се чути већином словенска реч и Словени се својим осећати.

Али се јако преварих. Будишин слабо ко и зна, вега знају под немачким именом *Bautzen*; Лужичке Србе нико не познаје; они су за Немце *Wenden* (Венди); лена Лужица њихова отаџбина зове се *Lausitz*. Где год се окренеш: немачки је натпис, где год прођеш: немачки се говори; само по тину видиш да тај што ти се таквим приказује није Шваба, већ ти изгледа познат као да си га негде виђао, али он је одрастао у туђини па га туђин потуђишно.

Време беше суморно, киша падаше као из рукава, вече се спушташе, те све то увећаваше моју усамљеничку сету.

Носећи у рукама само малу путничку торбу, журно корачах кроз овај туђи свет до првог хотела на који наиђох. Ту одседох и пошто се мало доведох у ред, сиђох у триезарију где беше пуно света. Заузех сто на средини, поручих пива и узех некакве немачке новине којима заклоних лице, а напрегох уво, не бих ли боље чуо говор околне. Али ниједне словенске речи не чух.

После вечере узех да разгледам *Adressenbuch der Stadt Bautzen mit Stadt- und Theaterplan* за 1891. год., са намером да потражим да ли ће ту бити чега словенског. Међу силним немачким установама у овој вароши, једва чега беше словенскога. До душе, међу грађанима беше и словенских имена, али ни њих у оноликој мери у којој се надах.

Све је ишчезло, свега је нестало!

Био сам непријатно дирнут, онако од прилике као кад видим невинно пронала човека, који тек још по мало животари, страхујући непрестано да га са свим нестане.

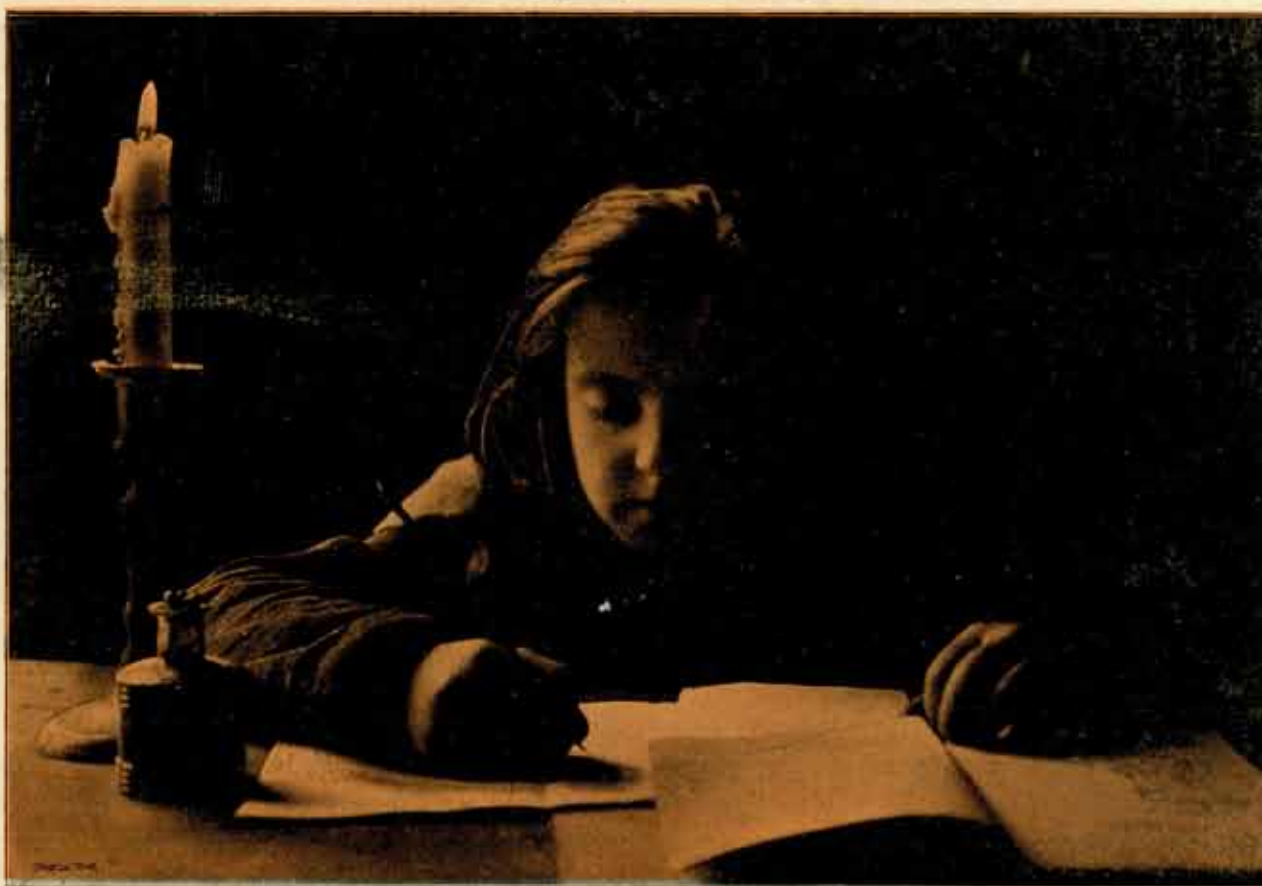
Са таквим мислима повукох се у своју собу, где дуго размисљах о прошлости и судбини овога једнокрвног и једноименог народа.

Лужички Срби, или како се сами називају *Serbo* (у јединици *Serb*), којих данас има само у двома немачким државама, Саксонској и Пруској, последњи су заостатак оних словенских племена која су некада настанила земљишта Балтичкога приморја међу доњом Лабом и Вислом и међу средњом Лабом и Одром. Она нису никад сачињавала једну политичку целину, стога и није чудо што су међу њима биле чисте међусобице. Предања њихова кажују велико природно богатство земље на којој су, развијену трговину приморских градова и одважност словенских мрнарара. Све то данас другојаче изгледа. Историја словенских народа не познаје страшније ниш крвавије прошлости од прошлости тих балтичких и полањских Словена. Цела њихова прошлост није ништа друго до непрекидна борба против Немаца на западу и против Нормана на северу. Било је до душе и покушаја заједничкога рада словенског против непријатеља, али је непријатељ вазда успевао да управу племена словенског против братског племена. Већ под Карлом Великим борили су се овде једни Словени противу других. Вајкадашњи кривници словенски постадоше још жешћи, кад се германска племена покретише, племенске бојеве појачаше тада још и верски. Дигећи се упорно вере својих праотаца, Словени не хтедоше примити Хришћанство из руку Немаца, који пошаху у једној руци крст а у другој мач. Христова наука, која целој свету донашаше спас, њима спремаше ропство, јер апостола немачког хришћанства праћаше Немац војник. Стога и није чудо што су се полањски и балтички Словени опирали свима силама да или протерају или потамане незване просвећиваче и мисионаре немачке.

Али словенска и немачка сила не беху једнаке. Док Немци, прикунивши се под власт једнога господара, удараху слојно, дотле Словени, растрзани домаћим неслогама, не беху у могућности моћно се опирати силној немцини. Сем тога међу Словенима беше и изрода који се везаше с Немцима против своје браће. А кад још Пољаци и Чеси, ревни Хришћани, помогоше Немцима против својих савезника, онда већ више не беше могућности, поред свега упорства, не подлећи.

Прво паде под немачку власт словенско племе *Срби* (1032), па онда *Лугице* (1157) и *Бодрице* (1160). Последње им уточиште оста острво Рујана, где се у Аркони дизао храм староме словенском богу Световиду, али 1168. г. дочена и вега дански краљ Валдемар.

Пошто Немци овладаше Словенима, пођоше још и даље: латише се да их изнемче. Немачки владоци, поклањајући поједине земље и замкове својим племићима, давашу им и извесан број немачких породица које ће им земље обрађивати. Са немачким колонијама ширило се мало по мало немачки елемент, а словенски све више узмицаше. У словенске је земље са немачким племством, у коме се утопише преостала словенска господа, нагрнуло и силно немачко

В. СТЕВАНОВИЋ

Нови задатак

духовништво. Што беше Словена у градовима, то беше сама простота и сиротиња која је морала живети оделито и ни по чему се није смела мерити са Немцима, којима вагда припадала прва реч. Тако стари словенски градови добише немачку управу, која се вођаше на основама немачкога права. И Словенство се на овај начин и по селима и по варошима у многим крајевима са свим утамани. „Прост словенски човек слушао је у граду, у замку, у цркви и школи од својих свештеника и учитеља, на најпосле и од својих суседа, само немачки језик. Овај је почео све више и више утицати на словенски и није му дао да се до књижевног језика развије. . . . Домаћи језик остаде најпосле само код старих људи; младеж га је почела заборављати, а на његово место примати језик својих господара и учитеља“. — Већ унуци славних словенских кнезова постајала су ревниосни Немци, који су се као такви уздизали до гласа немачких књижевника, песника, војсковођа а често и ревниосних гонилаца племена чија им крв у жилама тецијаше.

Најпире пронадохме Љутице, који су становали у приморју реке Одре на запад све до вода Варнова и Небела. Потпавши 1168. г. са свим под Немце и Данце, немчили су се и претанали кроз цео 12. и 13. век, а у 14. в. већ се о њима слабо што и зна. 1404. г. умрла је на острву Рујану последња душа која је звала словенски говорити, и данас је по старим насељима наше браће Љутица сам овејани Немац.

Од Љутица на запад, све до реке Лабје а нешто и преко ње, становало је словенско племе Бодрнице. Њима су

Немци овладали 1160. г. Но они не подлегосе тако брзо. Још у почетку 18. в. било је ту стараца који су знали говорити драгим језиком својих праотаца. У Вустрову се последњи пут чула *словенска риц*, како су они називали словенску реч, 1751. г. У првим десетинама 19. в. угасио се и последњи жижак словенских Бодрница. — Знаменити философ свога времена Лајбниц (1646.—1716.), ударајући темељ науци о сродству и пореклу језика, изрекао је да је ради проучавања тога потребно темељно проучити што се више може језика који и тада још живљаху. Његовом настојавању треба захвалити, што се тада, у дванаестом часу, покупи неколико стотина речи некада сиљних Бодрница, које са једном старинском сватовском несомом и очешадем осташе једини споменници негдашњег живог језика Словена Бодрница.

Јужно од Бодрница и Љутица живели су *иолаиски Срби*, који су на југу допирали чак до чешких гора, на истоку до Квисе и Вобре, на западу до Сале и нешто преко ње, а на северу до Хавеле. Ови су се Срби делили на три гране: на *Лужичане* у Лужици, што се данас зове Доња Лужица, на *Милитане*, у земљи која се од 14. в. зове такође Лужица, а данас се зове Горња Лужица, и на *Србе*, између реке Лабје и Сале. Од 1032. г. све су те земље под немачком влашћу, с којом се широм и немачки елеменат на пронаст Словенства. Како је пак било живаво Српство између Лабје и Сале сведочи поред осталог и то, што је у Мишњу невало Немцима за руком да тек 1427. г. истисну са свим српски језик из судова. Али и оно Српство што се на Сали одржа, утамани немачка реформација са свим.

Срби у Горњој и Доњој Лужици беху јачи. Лужице су растављене једна од друге линијом повученом право са истока на запад преко села Спревице, које лежи онде где се Мала Спрева у Велику Спреву улива. Од те линије на север лежи Доња а на југ Горња Лужица. И у једну и у другу Лужицу продрише Немци 1032. г. И ту су као и на другим крајевима таманили, сатирали, утицали и претанали. Борба беше крвава и непрестана. Међусобна мржња и непријатељство између Словена и Немаца дођоше докле, да је чак саксонско законодавство морало наредити, да једно против других не могу ни сведочити, пошто се зна „да је свака страна готова другу штетити, па ма се сведошце и заклетвом морале потврђивати!“ Али при свему овом не успеше овде Немци ни до данас извршити оно што извршише на другим крајевима, јер се ту одржа на 200.000 Срба и до дана данашњег. Јамачно ће томе бити узрок што су Лужичани 1373. г. потпали чешкој круни, под којом осташе све до 1635. г. кад Лужице доби, од цара Фердинанда II, саски изборни кнез Иван Ђурађ I. По Бечкоме пак миру 1815. г. отеше Пруси читаву Доњу и добар део Горње Лужице, а само мањи део ове последње остаде Саксонској.

У тима и таквим бедама изложеним земљама очува се, малени али топли огњак словенске свести, који светлуцајући загреваваше синове своје, који данас од разбукталог пламена словенског очекују изравнање и једнакост словенску.

Поред свију невоља, у овим се земљама настојавало још од 16. в. око народне књижевности. Пре реформације у Горњој Лужици не налазимо никаквих књижевних споменика словенских. Најстарији писац, који се помиње, то је *Јакубица* који је 1548. г. спремно српски превод Новог Завета. Са реформацијом дакле, која да би продрла у масу народну прихвати се народног језика, јавља се и књижевност у Горњолужичких Срба, која је поглавито намењена први и образовању духовноме. На друге пак потребе народне просвете књижевници нису тада ни помишљали. На ту стазу нагази њихова књижевност тек у 19. в. када национални покрети с краја 18. в. учинише да и мисли и студије о народима постану предмети општега интереса.

Још у првим деценијама 19. в. Лужички Срби борављаху у дубокоме националном сну. Чак и образовани Лужичани слабо што знађаху о своме Словенству, а маса народна и не мишљаше никад о томе. У читавој Лужици беше тада тек само један свештеник, по имену *Љубенски*, који подизаше свој глас у корист своје народности. Његово оружје беше перо, он писаше доста, написа опширан Речник и Граматику горњолужичког језика и још силу побожних књижица за народ, које су се почеле читати по селима. И ако је неуморно радио, успеха беше врло мало.

Већ у даљим десетинама 19. в. националне идеје почеше хватати дубљег корена међу Лужичким Србима. 1876. г. ступи млади Лужичанин *Заилар* на богословски факултет у Лајпцигу. Ту стане он помишљати како би се и шта ваљало најпре учинити на буђењу успаваног сло-

венског духа међу његовим сународницима. Свештеници би, мишљаше он, у том погледу могли највише учинити, те наста свим жаром свога младићског полета да приволи своје другове, који су се такође за свештенике спремали, да кад се врате у лону Лужицу стану својеки радити не само на вери, него и на народној просвети, а изнад свега на дизању успаваног духа народног. Ваљало је пре свега уздићи народни језик, а у томе беше у неколико већ утрвена трага. Још *Љубенски*, школујући се у Лајпцигу, беше уснео да се ту и Лужичко-српске проповеди држе, те *Заилар* и његови другови одоше још корак напред, заверивши се да сваког течаја у својој средини словенски проповедају. Та установа постоји на лајпцишком универзитету још и данас, у неколико измењена, као друштво Лужичких Срба под именом „*Сорабија*“, како га још *Заилар* крети. Но *Заилар* оде још и даље. Наскоро заснова он са друштвом и рукописни дневник „*Српска Новина*“, у који сваки члан „*Сорабије*“ мораде сваке недеље по штогод прилагати. Младићски овај рад који потицаше још из постепених заноса националних, одушевљавао је многе младе Лужичане.

Један догађај појача покрет *Заиларов*. На велику радост његову и на велику корист његових српско-словенских осећаја позна се он са знаменитим Чехом *Палацким* и Србином *Симом Милутиновићем* - Сарајлијом, па дознавши из разговора с њима о свези Лужичана са осталим Словенима, лати се учења словенских језика и упознавања једноплемене браће.

И ако још не беше спремих Лужичана, који би прихватили идеје *Заиларове* и разнели на све стране, ипак се идеја о Словенству буђаше постепено, да сазри кад јој време дође.

Провиђење је хтело да и Лужичани добију свога Вука *Караџића*. Што је у нас Вук то је у њих *Јован Ерист Смолер* (рођ. 1816. г.), син сеоског учитеља *Lohsa*, који 1830. г. ступи у гимназију Будинишку. Док је био на дому слушао је само српски језик. Мати му немачки скоро и не знађаше. Сад пак ступивши у гимназију, нађе се у кругу где се ни речи српске не чује. Тешко му беше, те је под утисцима тегобе често говорио вршњацима: Ми смо Срби, а овде ћемо заборавити свога језика; хајте, браћо, да се учимо своме језику! Другови га послушаше, почеше учити српски, а *Смолер* их јуначки поучаваше. Он их је учио певању народних песама, те им у младе душе усађиваше миље блага народнога.

Онако исто као и нашем *Караџићу*, *Смолеру* беше суђено да буде први радник на неузораној књижевној ледини свога народа. Пре њега нико не познаваше живота Лужичких Срба; њихови пак обичаји и предање беху још мање познати. *Смолер* још као гимназиста провођаше распусте путујући по народу, где поче скупљати народних песама и први обрађати пажњу на народни живот и распрострањеност.

1836. г. ступи он на богословски факултет Братиславског универзитета. Ту се позна са знаменитим чешким књижевником *Пуркином*, професором медицинског факултета

и чешким песником Челаковским, који предаваше словенске језике. Од њих почне Смолер учити чешки језик. То исто чиниаху и његови другови постанути још и Чехом Палацким и Пољаком Мађојевским који тада дођоше у Братислав. На не осташе само на томе, већ изучаваху и друге језике словенске. Сем свега они ту основаше и „Друштво за лужички језик и књижевност.“

После Смолера неколико година, ступи у Будишинску гимназију Мужик Клосопољски, који са друштвом заснова „Српско друштво у Будишинској гимназији“, које гимназијска управа одобри под именом „Societas slavica budensis“, уступивши му и једну собу за седнице и читаоницу. Поред задатка, да му се чланови вежбају у народном језику, ово друштво стави у дужност свакоме члану да по штогод напише на народном језику.

Бавећи се у Лајпцигу, сазна Људевит Штур да у Саксонској има још живих Словена те дође у Будишину, па ту стане ватрено објашњавати Лужичанима о њихову словенском пореклу и пробуди врло жив интерес Лужичана за прошлост и будућност. Он је први зблизио Лужичане са осталим Словенима.

Чим Штур оде, стиже српском гимназијском друштву у Будишину писмо од Јана Колара који у песничком заносу обавештаваше младе Словене, те их веома усхити. За писмом посла им и књига на разним словенским језицима па и на нашем.

Тако припремани млади Лужичани одлазили су на Лајпцишки универзитет; ту се познаваху са осталим ђацима Словенима, па се ту наскоро заснова и „Словенско Друштво“, у коме ми тада видимо Мужика са својим друговима, Бугарина Буканчи, Пољака Сокољницког, Србина Магациновића и неколико Чеха.

До овог се доба национални полет ограничаваше само на одушевљену омладину, али омладина пристизаше и подизаше се на своје ноге да прихвати озбиљно поетеке снове и мисли о своме народу. До тога времена радила је омладина поглавито на кулњењу народних песама, упознавању народнога духа и живота. Благодарем таквоме њиховоме раду Лужичани имају, може се рећи, најпотпунију и најбрижљивије издани зборник народних песама. Сад тек настаде међу Србима прави препорођај књижевни и духовни у коме се трудеше да узме учешћа целокупни народ.

Ваљало је засновати српски лист, који ће пробуђење идеје у главама одушевљених родољуба разнети дубоко у народ. Тога се прихвати Јордан (рођ. 1818.), који се тада из Прага са богословских наука врати, покренувши 1. јануара 1842. г. недељни лист „Лужичка“ (Зора). Али одзив беше слаб, те после пола године престаде лист излазити. Заилар и Смолер покренуше „Тижденску Новину“ (Недељне Новине), које имађаху бољу срећу.

Прегаци не осташе само на томе. По угледу на нашу и Чешку Матицу, смисли Смолер да оснује и тамо Матицу Српску, али у први мах то остаде само мисао.

1845. г. дође у Будишину некадашњи друг Мужиков учитељ Имиш и са собом доведе црквеног певача Куцора. Српски родољуби, у договору с њим, приреде музичку српску светковину, на којој су се ради уздицања Словенства и националности певале само словенске и српске песме. — Овај први словенско-српски концерат би обилато посећен и сјајно изведен. Очарани присутни реше да се такви концерти понављају као особите свечаности и то по различитим местима.

(Свршила се)

СЛИКЕ ИЛИЈЕ ВУКИЋЕВИЋА

И. Вукићевит

Познато је да је покојни Илија своје прве приповетке писао онако како су писали његови старији савременици Лаза Лазаревић и Јанко Веселиновић. Тако је трајало неке три четири године. То је његово писање било некако само од себе. Више је причао онако како га је терала да прича његова унутрашња потреба, „по инспирацији“ (како се негда говорило).

Сама количина а још више израда приповедака које је тада написао сведочи и нама данас да се око њих није много мучно. То је и онда било јасно најљивијим читаоцима, па су зато потицали из круга Илијиних познаника и пријатеља мишљења и савети да више проучава и брижљивије ради своје, иначе лепе приче. А кад се 1890. или почетком 1891. године појави збирка његових одабраних „Приповедака“, поновише се ти савети из кругова ближних Илији, па нађоше одзива и у штампи. Његов друг и пријатељ Данило Живаљевић, прегледајући у „Отаџбини“ шта се 1890. године јавило у српској и хрватској књижевности, замержаше оштро недостатку Илијине студије, па овако завршаваше: „Буде ли... Вукићевит ударно другом стазом, а не овом којом је ишао, он ће моћи заузети врло видно место у српској приповедачкој књижевности; ми му то од срца желимо“. А тако се, као што рекох, једногласно мислило око Илије. Ја сам у „Делу“,

у некрологу његову, споменуо да је Лаза Лазаревић једном приликом казао да је Илија најдароватији млади радник на приповести, која само нема довољно књижевничке спреме. Те су моје речи после поновљене у предговору „Арнаутским сликама“ Вукићевићевим које су изашле у Мостарској „Малој библиотеци“, али је додано да је оно Лаза рекао „тада“, кад је изишла Илина збирка. Али то не може бити, за Лазу је то било сувише доцкан, него је то могло бити раније, поводом које приповетке Илине, одштампане у листовима.

Како је Илија био врло осетљив према свим тим одзивима и како се према њима управљао, ми смо, његови другови, очекивали по изласку његове збирке да ће он наставити дотадашњу врсту приповедака, усавршавајући их, према свом развијању и напредовању. Очекивали смо из његова пера неке које ће наставити оно усавршавање кога је очевидно било и дотле у њега. Очекивали смо нове приповетке које ће стајати према дотадашњим онако како су стајале „У новој кући“ и „Је ли жив?“, писане 1889. и 1890., према „Комшијама“ и „Свом греху“ писаним 1887. и 1888. године. Још нам се чинило да се од њега смемо надати оном што се тада највише желело у нашој књижевности, јер га није било, роману српском. Од неких већих Илиних приповедака требало је само неколико корака на да се дође до краћег романа. Али тако није било. Он, после гласова да му треба више студије, доиста пише са студијом и још постаје самосталнији према својим дотадашњим угледима; али не наставља усавршавање у дотадашњој врсти приповедака, него израђује себи нову литерарну врсту — слике.

Оне чине засебан низ његових прича, и о њима сам науман казати неколико речи, које доцније могу послужити као прилози за рад онога који буде проучавао Вукићевићеве слике, приповетке и бајке. А сада те моје белешнице могу подстаћи кога читаоца да с већим интересом узме у руке прву свеску одабраних састава овога књижевника, која ће кроз кратко време изићи у X. колу књига Српске књижевне задруге. С друге стране (нећу крићи) овим белешкама рад сам да малко и ја отплатим дуг који српски књижевници дугују истрајности и доброј вољи с којом уредник „Нове Истре“, сво већ четврта година, успешно остварује значајни задатак свога листа.

Вукићевић је свој нови књижевни облик, слику, израдио поступно; то се лако види по првима између њих. А једна од њих, „На месечини“, кажда најјаче приказује прелаз од старе ка тој новој врсти. Али у тој приповести још успех није постигнут, она страда од те прелазности.

На даљима се види све потпунији успех. То су: „Под сунцем“, „Граничари“ (обе прештампане у „Арнаутским сликама“) „Шкрбо и Фејзула“ (Требевић за 1892., прештампана на истом месту), „Неколико слика из живота једнога јунака“ („Преодница“, 1891.), „Мишко убојница“ („Стражилово“, 1893.), „Мала погрешка“, „На стражи“ („Отаџбина“, 1892., књ. 30. и 32.; последња прештампана у 1899. у „Зори“), „Стика“, „Искушење“ („Јавор“, 1893.), „Горак хлеб“, „Рождество твоје“, „Један борац“ („Дело“, 1894. и 1896.), „Љута рана“ („Босанска вила“, 1896.).

У овим је приповеткама Вукићевић много самосталнији, али мислим да се и овде види литерарни утицај, петина много мање него у првима. Сем тога, утицај и извор његов нису исти који и пре. Али да се и у овом другом низу Вукићевићевих радова може наћи утицаја Лазаревићева, сведоче нека места „Искушења“, кад се упореде с

неким местима Лазина „Ветра“. На ипак, мислим да је овде главнији Тургењев.

Велики руски писац приповеда у „Ловчевим записницима“ своје ловачке доживљаје и познанства, па износи у неколико јасних потеза коју селачку душу, исприча често у неколико реченица судбину, обично интиман душевни догађај, рускога мужика. Тако се и Вукићевић у „Искушењу“, „Мишку убојници“, „На месечини“ јавља као ловац, позна се с људима, дозна из разговора њихове карактерне психичке црте или доживљаје па то исприча начином који доста напомиње Тургењева. У другим приповеткама он није ловац, него чиновник који путује службеним послом („Љута рана“, „Под сунцем“, „Граничари“), а у трећима обичан путник („Рождество твоје“, „Горак хлеб“, „Стика“); он срета људе који га интересују, наведе их саме на разговор или наведе друге да о њима разговарају, и све то изнесе пред читаоца.

У неким се приповеткама не види писац („Мала погрешка“, „На стражи“, „Шкрбо и Фејзула“), него објективно износи каку слику, али је и ту готов у неколико потеза. Као што је Вукићевић у животу био необично жив, сав од нерава, тако је и његова књижевничка природа. Не само ове слике, него и бајке и његове прве приповетке веома су живахне; при читању не може се с њима много застајати; епизоде нема ни у првим приповеткама. У сликама пак његовим имамо свуда концентрисану читаву, по садржини, пространију приповетку. Сликар у довољно неколико страна, да нам у „Љутој рани“ прикаже и човека и једну анегдоту, епизоду из оне трајне и дивље борбе која се до истраге бије тамо између Срба и Арнауца. Довољно је десетину листова да у „Мишку убојници“ очигледно прикаже чуднога поглавицу српскога кордона с његовим нечовечним погледима и да исприча његове немилосне поступке према свима и сваком слабијем. У „Једном борцу“ износи у неколико сличица полуфанатичнога демагога и фантасту, његове радости, кад га прати успех, његову тугу, кад га стигне неуспех. У „Искушењу“ и у другим сликама опет по једну душу, опет патње и невоље, које су коју од њих задесиле. Па како је лако подешен тон у „Искушењу“: у почетку и доба године и сва описана природа чисто располажу и умирују читаоца да и он без очаја гледа на судбину слепога Риста, па се после све више замрачава док се не стане призирати како се кроз тамањ отвор на баји и кроз растављене даске на тавану сиромашне кућице „тихо спушта бела прилика са шупљим очима, поенападним зубима, и око ње се вије бела, дуга, магличаста хаљина“ па прилази самртничком кревету беднога слепаца.

У свему том сликању Вукићевић је веома самосталан, и веома би погрешно било замишљати неку већу његову зависност од Тургењева. У њихову начину приповедачком има доста сличнога највише зато, што је Вукићевић чедо свога времена, што се у то време већина туђих и српских писаца на један начин старају да искажу своју уметничку мисао. Није дакле реч толико о имитовању колико о заједници литерарнога правца.

Кад ове Вукићевићеве „слике“ посматрамо све заједно, јасно се види да су као портрети или, боље, као оне студије које сликари раде, да у њима фиксирају грађу коју ће доцније употребити при изради својих великих композиција. Тако и приповедач фиксира ситне појаве запажене у животу, свуда посматра само једно лице и даје нам слику његову, докле не могне прећи на осећајна дела: веће приповетке и романе с гомилама лица. Тургењев је тек после многих новела и приповедака прешао на писање

романа, па се тако спремао и Вукићевић. Али чиновничка дужност и уредничка наваљивања да им пошаље какав прилог не остављаху му слободна времена да на то прионе, и он је тек у очи своје болести доспео да напише почетак једнога пространо замисљенога романа.

Тако јамачно не би било, да је Илија наставио онако лако писати, како је био почео, да је слике радио онако како је прве приповетке писао. Али сад је писао необично гледајући на сваку ситницу. У осталом и сам је правац његова приповедачкога рада тражио од њега минуциозност. То је било мозаичко рађање, састављање уметничке целине од мноштва малих ситница, од ситних опажаја, било из материјалнога било из психичкога света. По великошколској спреми природњак, дакле човек који полази од факата, по погледима на свет позитивист, дакле човек који верује само у стварну природу, а почевши писати под утицајем реалистичне струје у српској приповеди, Вукићевић је био реалист као и сви српски приповедачи његова доба. Тај реализам дао је подлогу снаге и трајаности његовим приповеткама. Њему оне имају захвалити што у њима нема лажи него их прожима истинитост, што је Вукићевићево перо стално пратила природност лица и њихова говора и

рада, природност ситуација, и при избору понекад необичнијих предмета.

Зато је у овога писца, као и у свих реалиста, веома значајно, значајније него у других књижевника, видети како стоје према животу о ком пишу, како према грађи коју из њега узимају за своје саставе, како с њом поступају пишући, како ли мисле о разним појавама живота и света око себе.

Најпре пада у очи да је он после 1890. године махнуо приказивање самога живота и само му по изузетку поклањао већу пажњу. Први су изузетак његове граничарске слике које су у Мостарском издању погрешно назване арнаутским, и ако их је тако сам писац мислио назвати. Због те погрешке падају људи у забуну, те је и непознати писац Мостарскога предговора казао да нас те слике „воде у Арнаутлук“, а оно није никакав Арнаутлук него српска земља као и друга. Јамачно због тога ту је од нашега кордонскога *државнога* стражара начињен — хајдук! А ипак је Вукићевић у тим причама био врло јасан, те није морало бити пометње; тако он живо и просто износи онај живот наших крајшника.

Други је случај да Илија у сликама приказује живот

Е. Ероли

Молитва

још само онда кад је хтео приказивати савремене политичке прилике. У „Једном борцу“ износи неке црте стране борбе у Врању. У „Малој погрешци“ казује како влада, да би заплашила слободније људе у земљи, ствара тешку кривицу готово сасвим правом човеку и осуђује га на стрељање али му изради у владоца помиловање, које опет тако шаље, како ће стићи неколико тренутака пошто помиловани већ буде стрељан. И у оном роману мислио је обрадити нека питања нашега друштвенога и политичкога живота, а у „Причи о селу Врачима“ главно и јесте приказивање партиског политичкога живота у Србији.

Али као год што је знатно да је у неким другим сликама, где је писцу сама грађа наметала сликање друштвенога живота, ипак он то избегао, тако је знатно да је и у „Једном борцу“ и у „Малој погрешци“ јавни живот сасвим узгредан, а главно је психологија људска. У „Малој погрешци“ једва се назире рад владе и њених повереника, а све говори о душевном ставу несрећнога кривца и официра, његова познаника, коме је предано да изврши казну и који се тим, њему непријатним, послом мало одоци, па тим одоцињем омете намеру владину, јер помиловање стигне док је осуђеник још у животу, и спасе га. У „Једном борцу“ насликан је жив човек, нишчев политички противник, али ту је сасвим незначајно оно што се говори о његовој политичкој радњи, него се на против с пуно симпатије и лепо приказује он као човек; писац је умео видети и оценити његове душевне мотиве за борбу у којој се они двојица нису слагали. Једино је дакле у „Причи о селу Врачима“ писцу прави предмет политички живот; па и ту се он старао да сачува уметничку објективност.

Исто се тако нигде у њега не види нарочита пристрасност према ком било друштвеном реду. Он је свуда гледао најпре људе и њихове душе. Свакија је патња и њега болела.

Стога се нарочито лепо види његова непристрасност онде где би могао бити у питању његов патриотизам. Тим је осећањем од Вукићевићева времена била прожета готово сва наша песничка и приповедачка литература. У Јакшића, у Каћанскога, у Змаја, у Љубише чак и Лазе Лазаревића нема ни једнога момента да према српском вековном крвнику малаше непомирљива мржња, да се јави објективна милост. Тек почетком осамдесетих година беше се почело под утицајем социјалистичке и радикалне критике хладније гледати на питања између Срба и њихових националних противника. Ни у Вукићевића нема патриотске тенденциозности. Кад у „Мишку убојници“ један ратник прича како је у рату, сасвим обично, погубио једнога низама, писац и његов друг још мирно слушају, а кад им тај човек исприча како је у миру погубио свога пријатеља Арнаутина, једног од оних који готово сваки дан смакну кога Србина, они се обојица запрепасте и отворено исказују негодовање, па им низам и Арнаутин неће ни у сну дати мира. У осталим приповеткама из граничарског живота, писац истина приказује с већом симпатијом Србе него Арнауце, али ипак са доста непристрасности. — Таки је дух данашњем читаоцу прилично обичан, али би то пре Србијиних ратова са султаном (1876.—78.) било непојмљиво, — толико одудара од све ондашње српске литературе. Ти ратови, па и сам бугарски рат (1885.), расхладили су дотадашњи српски заносни патриотизам; али је Вукићевић још хладнији од осталих својих савременика. Ни у једној његовој причи нема онаког патриотског одушевљења каког има ни, у Јакшића или у других књижевника који се васпиташе у духовним среди-

нама другачијим него што беше његова. Шта више нема ни онакога каког има Веселиновић па и сам Матавуљ.

Ово је овакво приказивање живота на првоме месту у вези са савременим књижевним правцем српским, јер реализам намеће писцима објективност, а не допушта да писац излази испред самога предмета са својим мишљењем. Али је овде оволикој објективности морала бити узрок и природа нишчева, његова прибраност и неподавање заносима.

Иначе је Вукићевић био мање реалист од већине приповедача тога правца. Узели ми не само Игњатовића, Сремца, Ранковића, Матавуља, него и Лазаревића, Веселиновића, наћи ћемо да је он очигледније уносио себе у приче него ико од њих. Он је по правилу мало фотограф; он већином бира из живота онаку грађу која ће пријатном летотом више задовољити естетичке и моралне осећаје читалачке. Нарочито је при избору грађе гледао на етичну страну. Готово свим првим његовим приповеткама могла би се наћи морална тенденција. Мало у којој од њих да није врлина награђена а грех кажњен. У сликама, у бајкама влада исти етички дах, који је у првима лепо уочио њихов критичар у „Отаџбини“. Писац све оно што узме из стварности тако преради у живахној и окретној машти, да оно добије идеалан колорит, па се тек тако прерађено, идеализано, јави у његовим приповеткама. Стога ће се у њима мало наћи онога крајњег, грубога реализма, који у читаоца остави болне, непријатне утиске.

Томе је јачачио био доста узрок и његов оптимизам. У њега не само што правда по правилу слави завршну победу над кривдом, него се већином и догађаји у животу свршавају земаљском срећом. У Вукићевићевим очима није свет овај — тирај тиранину. А у вези је с тим и његово симпатично гледање на свет. Као што је речено, он је на све појаве живота гледао с љубављу. Ако је међу њима запазио и нешто рђаво, то у њега изазива размишљање, па поимање појаве и праштање. Материјалистички детерминизам, који је владао већином људи његова колена, добивао је у Вукићевића израз болнога саучешћа, а не мржње. Према таком душевном расположењу јасно је како је он одабирао и прерађивао грађу из стварности.

А имао је дара, тако да је успевао те и с мало грађе стварао умиљате целине. Томе је најлесна сведоџба оно што је, онако мало познајући село, онако живо писао о селацима. О тој снази његовој сведоче многе лепе слике његових бајака и те бајке уопште као и све друго што је писао: ту је пуно врло живих призора, пријатних описа, лепих слика. У почетку „Једнога борца“ има опис спремања за лов и самога лова, и чим само писац изведе пред читаоца занесењака газда-Тому, одмах и причање постане чисто сангвинично. Кад пред легање Тома дозове једног од укућана, овако му говори:

„— Петко, Цветко, како ли се зовеш, пази што ти кажем. Чујеш, поћас ћеш без пушке на стражу, али пази само! . . . Знам ја да си ти као . . . ватра жива; али, снаго моја, сад само пази! Видиш ову мученицу, ову овде — и ту показа руком на плекану пећ у соби, што стоји на гвозденим ногама високом. — Кака је сад, така до зоре да буде! Ама да не даш да се жар обуче! Чујеш, чим нестане пламена, а ти голубе, лагацко . . . ла-га-цко! отвори врата од ње, али ни миша да не поплашаш, па узми панић и убади! . . . Не! . . . Немој да убадиш, но га само спусти. Али само пази, што ти кажем, ни миша да не поплашаш; и опет затвори врата.“

Кад се ово чита, у мислима се јавља читав низ јасних слика о ложењу и разгрејаној соби и спавачима, а уједно

се ствара јасан појам о дочељивости, умешности и пажљивости тога чудноватог домаћина. Још једна црта на ње се познати и његово шарлатанство, јер газда Тома није престао говорити, само је застао:

„Најпосле се памршти, начини се госпоствен и горд. — Гледај овамо! Ови су ти људи — и нас све показа руком — и уз владику седели. Еј, владика! Јеси ли видео његов златан крет и у њему часно дрво, право часно дрво?! А ти знаш шта је то часно дрво!... Па не дај да се каже: смрзли се људи у кући газда-Томе!... А дрва не жали! Све исеци, све поломи, али само ложи и пази.“

И природу слика живо: „Јутро је било хладно, без кише и ветра, само се у ваздуху осећала неискривна влага. Све је око мене мирисало на оквашено гвожђе. По гранама висе крупне, бистре капље, висе непомячно, нити се и једна откида. И земља и небо чини ми се да су пресећени итд.“ Од ово неколико реченица читалац који не трни влагу несвесно се повлачи и увија у себе. Јака сунчева припека мало је где у нас тако описана, да читаоца чисто жеже, као у слици „Под сунцем“.

Из свега што је до сад речено може бити јасно: како се у свом писању Вукићевић понашао према стварности и животу, и да их је он прерађивао и приказивао некако друкчије него што су збиља. Све је то у вези с фактом што је њему спољашњи, материјални, друштвени и народни живот био узгредан, као кака љуска. Главно су му биле појаве душевног живота, па је њих хтео да истински сазна и после истинито прикаже. Он је дакле био од оних реалиста, који душевне појаве сматрају као главно у човечјем животу, а није био од натуралиста који душевни живот и његове покрете сматрају као последицу физичкога стања човекова — његова телесног живота и спољашњих материјалних чињеница. Ако се изузме обичан утицај лепог или ружног, топлог или студеног времена на расположење лично, у свима његовим списима нема ваљда ни једнога места где би људи престаили бити свесни створени па радили по честим телесним нагонима или притисцима. Доста би било да се узме слика „Искушење“ па да се види како један радник трни све веће и веће патње, а његова душевна ведрина, његово поверење у божју праведност не слаби ни за часак, он до краја ведро Бога хвали.

И што год је Вукићевић више бивао свој, све се више одмицао од српске реалистичке школе, све више оставља реалистично приказивање живота, све више тражи душу, те је до краја остао приказивач њен. Она му је, кад у скупу узмемо сав његов рад, главни предмет посматрања и писања.

А Вукићевић је имао велики дар да оштро посматра и запази и прости и заплетеније душевне појаве, патње и радости човечје. Није му залуду Милан Јовановић, као уредник „Отаџбине“, рекао: „Вукићевићу, ти имаш необично велике очи!“

Он је нарочито имао могућности да у својој породици посматра нежнија породична осећања и, како се види, посматрао их је бистрим оком. Стога после читаоци виде родитеље који мисле о сину на граници, на му се плаше некада или радују повратку, не у једној него у двома причама: „Је ли жив?“ и „На стражи“. У овој другој, једној од најлепших међу „сликама“, приказује старца и старицу, мрачна страховања, светле наде, миле успомене које они претуре преко главе само за један једини дан („На стражи“). Писац

предговора „Арнаутоким сликама“ вели: „Нема српскога писца који је умно дубље да погледа у срце родитељско и све то верно да престаи као што је то учинио покојни Илија у овој слици“. У трећој опет („Рождество твоје“) износи се отац који има рђава сина па се боји злих гласова о њему. У четвртој („Свој грех“) прича се слепа љубав према јединчету једва одржаном.

Али је нарочито волео приказивати необичније психичне појаве. Да оставимо на страну оног занесеног паланачког политичара („Један борац“), него да истакнемо: слику убојнице од рођења, у кога се та његова црта јавља правом елементарном силом („Мишко убојница“), слику осећаја при спремама за стрељање и при доласку помиловања политичком кривцу, познанику официра који има да изврши смртну казну по заповести („Мала погрешка“), слику душевно неразвијеног створења („Слика“, и то је тако вешто

Споменик Милошу Великом у Неготину

написао, да је такав створ ближе читаоцима, те место страха и одвратности осећају према њему интерес и симпатију), слику и низ стања душевних у селцима који ништа не види и кога, преко тога, стиже и костобоља („Искушење“).

Па као што је Вукићевић тежио да приказује необичније или финије душевне појаве, тако је тежио, да му цртање буде од врло финих потеза. Донста се међу њима ретко који груб може паћи. Он је рад fine нюансе исказати такође нюансама. Он често у приповедању понешто само наглашава, остављајући да читалац погоди или наслути шта је он хтео казати. Такав је рад у опште тежак, па често и већи писци у томе не успеју, а тако је бивало и с Вукићевићем. У многим је његовим сликама, услед тога, нека нејасност, која нарочито неповољно утиче на оне који, читајући, не пазе на сваку ситницу. Многи, књижевно сасвим

образовани читаоци, нису разумели шта је он хтео испричати у својој „Малој погрешци“. Али баш зато велика је већина Вукићевићевих слика права посланица за многе српске књижевне пробираче, а доста их је које су слагали и осталим српским читаоцима. По својој здравој основи, по лепој обради, по китњастом стилу, по обилатом језику оне су доста стекле право на то.

Љ. Јовановић

ПОШТА КНЕЗА МИЛОША

Из народних песама знамо да је још у старој српској држави било књигоноша који су носили писма, по потреби, с једнога краја на други, или из једне државе у другу. А кад Турци освојеше Србију, онда је поделише на пашалуке, пашалуке на санџаке, санџаке на кадилуке. Том приликом уредеше и пошту, да би могли одржавати везе са престоницом својега царства, са Цариградом. На главном путу за Цариград, на тако званом *Цариградском Друму* на размаку од сваких 50 километара (11 до 12 сати хода) била је подигнута по једна поштанска станица — мезулахана. На овим станицама мењали су се поштански коњи и прихватале поштоноше — „татари“ — који су пратили пошту. Оваких мезулахана или поштанских станица било је од Београда до Цариграда 17. У Београдском пашалуку било је три: у Београду, Паланци и Јагоднини. Од Јагоддине пошта је ишла на Ражањ, Ниш, Пирот, Софију, Ихтиман, Пазарџик, Филибе, Ас'хоје, Ебибче, Једрене, Бабањско, Луле-бургас, Чорле, Силимврија, Цариград. Даљина пута износила је у оно доба 183 сата, а тај се пут прелазило за 7—10 дана „татарскога терања“, према прилици и потреби.

Кад су 1804. године Срби устали на Турке и ослободили извесне делове своје отаџбине, одмах су се побринули и за поштанску везу како са Цариградом тако и са појединим знатнијим местима у ослобођеном делу своје отаџбине. Дужност свакога војводе била је да у својој области одржава мезулане. О томе има доста доказа у писменима и деловодним протоколима онога времена. Овде ћу навести само два три места из деловоднога протокола Карађорђева, одакле ће се видети да су поште биле у оно време.

Под бр. 625. Карађорђе је писао Савету 29. маја 1812. године о неким догађајима у Ужичкој нахији, које је извидео Панга писар, на наређење да „магистрат уреди, магистрат са свом оправом и пандурима да буде, такођер и мезулану сигурну да уреди“ итд.

Под Бр. 726. „Писат писом суручији Вељковом, да му дају коње на мезуланама до Негодине.“

Под Бр. 847. „Писат писом писару Лазу Тодоровићу, од Тошале до у Шабац; коње на свакој мезулану да му дају.“

Најпосле да наведем још и оно што се налази под бр. 1485. 21. маја 1813. године:

„Писато Савету, како му шаљемо Стојана Константиновића из Јагоддине, који ће им показати, како је он лане држао мезулану и ове године о свом трошку, и војводе обећале су да му трошак наплате, јербо њихова је дужност мезулане држати, а сада трошак неће да му наплате; тако препоручујемо им да ишишу кнезу Јевти и кнезу Милоју да му трошак наплате и у напредак сами мезулану да држе, као што и друге војводе своје мезулане држе, као што је и наредба учињена на сабору да сами држе.“

Сабор, који се помиње овде, јесте скупштина од 1811. године, држана 8., 10. и 11. јануара. Између осталих рефорама, донесених на овој скупштини, донесено је и саопштено, сваком војводи по један примерак, решење и о поштама. Тако војводи Луки Лазаревићу између осталог саопштено је у дипломи ово:

„И у договору с кметовима од ваше нахије да оградите три мезулане, једну у Шапцу другу у Свилеуви, трећу у Мачви. За те три мезулане од нахије да узмете у сваку мезулану по 4 коња, а уз те коње по три мезуладије; исте коње и мезуладије рана и плата од нахије, да у једанпут уреде, што ће им за годину дана требати, како за право ви с кметовима нађете.“

Све ово као и све остало, што је било створено у току 8 година првога устанка, пало је и пропало 1813. г., те је после Другога Устанка 1815. године морао Кнез Милош да обнавља.

За прве владе Милоша Великога најглавније су биле три поштанске станице на Цариградском Друму, и то она у Београду, она у Паланци и она у Јагоднини. Растојање између прве и друге 15 сати, између друге и треће 10.

Издаци, који су били потребни око ових станица у Београдскоме Пашалуку, за владе Турака падали су на терет потлаченога народа. Кад је Кнез Милош ослободио Београдски Пашалук од Турака са другим деловима, одмах је почео водити бригу о пошти. Године 1815. издато је из народне касе 85.000 гроша; 1816. године 231.000; 1817. год. 180.000 гроша а 1818. год. 159.820 гроша. Поменуто станице издаване су под закуп. Закупник је морао имати довољан број добрих и издржљивих коња. Београдски закупцац морао је имати 60 коња, Паланачки и Јагоддински по 40.

У 1819. години главни закупци били су: у Београду *Риста Дукић*, у Паланци *Ђорђе Марковић*, у Јагоднини *Абдул-ага*. Ови закупници мењали су се према приликама и према стопи закупа. У прво време овај је закуп био врло велики. У 1816. години Београдска станица коштала је 80.000 гроша, Паланачка 55.000, Јагоддинска 57.500. Доције се мењала ова стопа.

Осим ових главних поштанских станица на Цариградском друму, Кнез Милош установио је и вилаетске поште. У колико се увећавао број ових вилаетских пошта, у толико је опадала вредност оне три главне.

Над свима, до појаве Сретењскога Устава 1835. год., водила је надзор кнежева канцеларија и попечитељ унутрашњих дела. Од фебруара 1835. године постављен је стални управник пошта а то је био *Јаков Јакшић*. Његова је дужност била да се стара о напретку пошта. Од тада отпочела је да напредује поштанска струка.

У време Турака, и по ослобођењу до године 1819., дужности поштанских кондуктера вршили су Турци а после тога јављају се Срби, особито од 1824. године, када се јавља постављање српскога кондуктера. Тај први српски кондуктер јесте *Јованча Сиакић*, који је дуго после тога носио и доносио писма и аманете из Цариграда. Осим њега били су татари*) *Стојан Симић*, *Богдан Борђевић* (звани *Татар Богдан*) *Лазар Раићеловић*, *Ивца татарин*, *Татар Петко*, *Тома Шамић*, *Риста Прендић* и други.

Плата ових татара била је различна: почињала је са 1800 гроша а пела се до 3000 гроша пореских. За путовање имали су ови татари нарочиту накнаду — попутину. Ова попутина, у развоју владе Кнеза Милоша, развој се и мењала. Тако на пример у једном писму од 21. маја 1827. године Кнез Милош наређује Јакову Јакшићу ово:

„Не изостављам јавити вам, да сам веће тачности ради, у рачунима трошкова татара наших, идући у Цариград и долазећи одонуд, трошкове њине на путу овако опредјелно:

1. На трошак за кирију на коње, од Јагодине до Цариграда, по 120 на коња, на колико коња употреба, онолико по 120 гроша да се даде татарима.

2. На јело, пиће и напојницу сурудијама на путу на дан по 14 гроша.

По тому препоручујем и вама да се по овој тарифи у призренију татара наших у напредак и од садашњег послани преко Богдана владате, разрачунавши у призренију трошка под № 2. дана, за које мисли татари доћи у Цариград, све по 14 гроша на дан. Тако ћете ви одавде толико им давати, а тако депутати из Цариграда до доведе, којима сам такође овако о предмету овом писао“.

После десет година, дакле 1837., ова је тарифа промењена и то 19. јуна. Тада је свакој поштанској станици послана таблица са сprovedним писмом. За свако путовање каквога татарина, до ове тарифе, морало је бити

*) *Татар* или *татарин* значи скоротеча. У овом значењу дошла је Турцима ова реч од Персијанаца, јер како Татари имају особити дар да запамте места, куд једном прођу, а добри коњаници, то су онајчешће њих и узимали за скоротече. Отуда су *Татар* и *скоротеча* синоними. Од Турака прешла је та реч и нама Србима.

нарочито кнежевско одобрење за издатак. После обзнане ове тарифе знало се колики је путни трошак татарима до сваке станице рачунајући од Крагујевца. Попутина татарина за најближу станицу од Крагујевца (до Јагодине) износила је 30 гроша а за најдаљу (до Цариграда) 1600 гроша.

Татари или кондуктери били су државни чиновници, имали су сва она права, која и други чиновници.

II. УВАКИЋ

ФРАНЦИСКАНСКИ ПОДРУМАР

Татари Кнеза Милоша, кад су полазили за Цариград, опремали су најбоље коње и облачили најкићнастије одело. Милош је гледао да и личност и одело његових татара обраћају на се пажњу свакога. Татари и сами су се старали да се што боље спреме и да што сјајније изгледају. То је голицало њихно честољубље. Како су се спремали, како ли су кићнасто изгледали, како ли и какве коње јахали, то најбоље показује слика татарина Ристе Прендића, коју доноси овај број „Н. Искре“.

М—о.

СПОМЕНИК

КНЕЗУ МИЛОШУ ВЕЛИКОМ У НЕГОТИНУ

аја 27. прошле године на скромни начин извршила се у Неготину једна велика свечаност, од огромна значаја за цео народ српски, а посебице за српски народ у Крајини. Тога дана на видан начин народ округа Крајинског засведочио је осећаје дубоке захвалности своје према Кнезу Милошу Великом, ослободиоцу свом, подигнувши му споменик, достојан имена његова.

Народ округа Крајинског, колико се са осталим народом српским клања највећем дјелу Милошеву знамените 1815. године, са толико исто пијетета сећа се и 1833. год., када га рука мудра Милоша отрже из ропства турског и са осталим окрузима присаједини мајци Србији. Уз тако двоструко осећање придошло је још и треће, а то је да је Крајина онај део наше отаџбине на који је Милош Велики, по повратку у Србију 1859. год., прво ногом ступио и изрекао оне знамените речи: „Ево међу вама, драга децо моја, опет вашег старог господара Милоша!“ Народ округа Крајинског био је срећан да тада први види свога старог господара и да први продије сузе радости.

И са свим је природно, да су Крајинци с пуно поноса помисљали да томе свом троструком захвалном осећању према овом великану народа српског даду и видно обележје. Најзад се то и испуни. 11. јануара 1899. год., као дана кад је Милош Велики пре 40 година ступио ногом на земљиште српско, састао се збор виђених грађана Неготинских да повећа о начину како ће се остварити та замисао. Према једногласном решењу, споменик се имао подићи само од прилога народа округа Крајинског и оних који су у њем тада живели, за тим и оних који су живели ван округа, али су родом из округа Крајинског или су у њем некад живели. Том је приликом изабран и одбор, који је имао у дужности да ствар изведе до краја. Народ се позиву одбору обилато одазвао прилозима, те је за непуне три године сакупљено близу 30.000 динара.

Израда је споменика поверена нашем вајару г. Ђоки Јовановићу, који је поверени му посао израдио са пуно воље и уметничког укуса. Споменик је у правом смислу уметнички створ, према оцени туђих и наших стручњака. Представља Милоша Великог у тренутку када је, пун задовољства и среће што види овет свој народ, изговорио оне знамените речи које горе наведосмо. И ако је тада био већ много стар и ороноу, њему је уметник умео дати онај идеалан изглед и облик, који може заузети и телом онемогли великан народни а у тако величанственим тренуцима, као што је био овај. Споменик је величине 3,2 метра, а постављен је на лепом и китњастом постаменту, коме је нацрт израдио такође г. Јовановић.

Постаменат је од добра плавањског гранита (из окр. Крајинског), а висок је 4,7 мет. Напред, испод саме статуе

налази се стари грб српске државе и ниже натпис: *Ево међу вама овет вашег старог господара Милоша!*

На задњој страни постамента изрезан је натпис: *Кнезу Милошу Великом, Творцу Србије и ослободиоцу Крајине захвални народ округа Крајинског. С десне стране године: 1815.—1833., као године Таковског Устанка и ослобођења Крајине, а с леве стране: 27. маја 1901. год., дан и година открића споменика.*

Споменик је ограђен малом гвозденим оградом. Налази се с противне стране, нешто мало у лево од западних црквених врата, а на средини према замисљеној фасади нове зграде начелства, која би се имала подићи.

И ако је споменик био много раније готов, ипак се због разних прилика није могао открити пре него речена дана. Свечаност се извршила у тишини, коју је у осталом налагао пијетет према скоро преминулом Њ. В. Краљу Милану, али ипак са пуно величанствености, достојне имена Милоша Великог.

Као изасланик Његова Величанства Краља био је г. М. Кумрић, пуковник и ађутант Њ. В. Краља, а као изасланик Краљевске Владе г. Др. М. Миловановић, министар народне привреде. Било је и доста виђених гостију са стране. Народа се беше мноштво слегло, понајвише из округа.

После одржане литургије, на којој је чиниодејствовало преко 20 свештеника, приступило се самој свечаности: открићу споменика, водоосвећењу и полагању венаца. Између многих венаца на првом месту треба споменути леп венац од природна цвећа од Његова Величанства Краља, који је положио његов изасланик, на диван сребрни венац од учитеља и учитељица округа Крајинског и венац г. Ђ. Вајферта, који су положили његови рудари са Глоговачког рудника Св. Ане и многи други.

По том је држао говор о заслугама Милоша Великог г. Мил. Башић, школски надзорник.

Свечаности је присуствовао и XIII. пук са војном музиком.

По подне је код споменика, окићена заставама и положеним венцима, било народно весеље, а у вече банкет, на ком је било, сем гостију, преко 150 представника из народа и власти из вароши и округа. На банкету је било неколико лепих здравица и беседа: Његову Величанству Краљу и Краљини од г. Љ. Обрадовића, окружног начелника; за тим лепа реч о заслугама Милоша Великог од г. М. Миловановића министра нар. привреде, од г.г. М. Кумрића, пуковника, г. Ник. Стефановића, команданта Тимочке дивизије, архимандрита г. И. Весића и т. д.

Тиме је завршена ова свечаност, тако важна за сав српски народ, а посебице за Крајинце, који, и ако простором тако удаљени, родољубивошћу и захвалношћу својом према великим људима својим стоје на првом месту. Споменик Милошу Великом уз раније подигнуто скромно обележје Милошеву помагачу Хајдук-Вељку, служиће потомству као доказ о вечитој свесности Крајинаца, а уједно као непре-

сушно врело, одакле ће се напајати родољубљем и свешћу о својој народности.

На крају молимо читаоце *Нове Искре* да опросте на овом мало подужем извештају. Мислимо да је потребно проговорити коју реч више, кад се тиче такве културне тековине једнога краја наше отаџбине као што је ова, и то у толико више, у колико наша штампа, с мало изузетка, није у своје време довољно пажње поклонила овом важном чину.

Неготин

Б.

Пошта Милоша Великог (сликао Ц. Гебел). Опис ове слике, која је у власништву Њ. В. Краља Александра I, види у чланку који смо унели у овај број.

Болеслав Прус. О овом великом пољском романсијеру донели смо, год. 1899., парочити чланак из пера Госпође Руже Др. А. Винавера. Чланак је штампан у 7. и 8. броју.

Уделите! (сликао В. А. Бугеро). Идилски карактер и идеално схватање овог великог француског уметника изражени су и у овој слици, која више буди симпатије него ли сажаљење. То је урођено овом великом француском уметнику. А колико је уметничке лепоте и дражи у овој слици, довољно је ако се само и погледа. —

Југ-Богданова кула код Прокупља. Крај Прокупља, а на речи Топлици, остаци су старог града, коме су по свој прилици још Римљани основу положили, са смером да на важноме друму, који је водио Топличком долином, чувају

пролаз из горње Топлице у доцу и у Мораву. Западна страна брда Хисара, на ком је некад био град, спушта се веома стрмо у Топлицу, и тамо, над самом реком, стоји још веома добро очувана кула (које слику описујемо), што је некад платинма од зидова стајала у свези са горњим градом. Кула је висока до 15 метара. Како је по народном предању, за време кнез-Лазарово, у Прокупљу седео и заповедао Југ-Богдан, то и ову кулу везују за име његово. —

Град Крупа у Босни. Овај новији српски град подигнут је на реци Уни, и лежи тако живописно да га је милина погледати. Крупа се развила у град највише досељавањем православних Срба, а недавно још била је малоно село. Али њезино развијање није умекло жудном погледу оних туђинских пијавица које живе од српске муке и зноја, те Крупа већ осећа како је то када туђа рука дође да помилује!

Нови задатак (Фотостудија В. Стевановића). Читаоцима *Нове Искре* нису непознати аматерско-фотографски радови Г. Стевановића. Неколике његове радове донели смо прошле године, а сад износимо и ову његову одличну фотостудију.

Молитва (сликао Е. Ероли). Не знамо шта моли, али изгледа да би био грех не испунити такву молитву. Молитве оваквих душа изазвале су и у Богочовека ову велику реч: „Пустите децу к мени, јер је њихово царство небеско!“ —

Илија Вукићевић. Кратак опис његова живота види у 9. броју *Нове Искре* за 1899. годину. —

Споменик Милошу Великому у Неготину (вајао Ђ. Јовановић). — Види у овом броју извештај о свечаности приликом откривања овог споменика.

Францишкански подрумар. (вајао П. Убавкић). Овај вајарски рад нашег уметника изведен је још у доба Убавкићевих студија у Риму. Колико се још онда испољавало прави уметник — није потребно казивати, јер се то врло добро опажа у овој статуети која још вагда чека свога купца! —

ПЕСМЕ ЈОВАНА ДУЧИЋА

Бачена искра, у гробовској тами
Што сја и трепти, кад не обасјана
Нит праком својим гробље окривљана!

Махнама, које је г. Богдан Поповић открио у Шантићевој поезији, обилују и песме Јована Дучића. Али ми ћемо прећи преко њих, да се задржимо на оном што је у Дучића најлепше, најбоље, што је есенција његове поезије. Јер ни Дучић није од оних духова чије нас и погрешке и слабе стране занимају и утврђују нам поштовање. Он је у низу дарова, који, ако хоће да нам се допадне, морају навући најсвечаније рухо, морају познати на сваку реч, одмерити сваки покрет. Анализући врлине, јер према махнама и рђавим странама је и добро често врлина, трудимо се да иластрујемо општу тенденцију, израз најмање наше поезије, колико се та тенденција и тај израз у овим песмама огледају.

Да разгледамо на пр. *Залазак сунца*. Ту је бакрено небо и црвена река и цвет водени и воденички точак и непозната жена, која плаче од бескрајне туге, а чувају је два сфинкса. Ту је бескрајно море и вртови и још читава гомила мисли и слика и представа. А шта треба цела песма да значи, да каже, да изрази? Песникову чежњу за љубављу, која га у вечерњем Stimmung-у обузима. Само се та чежња губи у симболистичким представама, претрпана множином слика пренапрегнуте фантазије. На послетку нека се читалац помри и са модерним символизмом. Али за што онда песник у последњим стиховима на пречац пада у најреалнију реалност, у царство најсубље логике, ил' боље нелогике? Док нам Дучић описује ову женску са сфинговима, можемо и да га разумемо — али кад нас на крају уверава да је то цела истина, да његово „серце то не лаже себи“, да та женска екзистује, и кад не би екзистовала он би морао вечно плакати — онда се тиме меша логика естетска с најобичнијом позитивном логиком, две супротне вероватности, две хетерогене могућности стоје једна до друге грешћи против истине, против смисла, који ни естетска логика не руши. То квару целу песму више него она свеза „и“ у последњем стиху, у којој г. Богдан тражи узрок рђавом утиску којим завршетак песме потиже првањим склад.

Без обзира на ту техничку махну, ова песма Дучићева карактеристична је не само за самог песника, него у неко-

лико и за нашу најмлађу лирику. Нема сумње да је вечерњим мотивима богата васколика поезија. Психолози естетичари нека тумаче за што сумрак нарочито предиспонује песнике за певање. Историја естетике, историја литературе показује и на тим вечерњим мотивима, колико зависе од епохе и од личности песникове. Вечерњи мотив у једнога Гете-а карактеристичан је за њега, али и за епоху у којој је постао. У нашој литератури има три песме које, ретком јасношћу, обележавају развратак наше новије поезије. То су: Ђурино *Вече*, Војислављево *У ноћи* и овај Дучићев *Заласак сунца*.

Ђура је жељан мира, одмора; он се претана у васионску тишину. Усред животне буре, раскошно издате енергије — он је жељан затишја; усред свих искушења шумнога живота, он резигнацију своју — и у том је сва величина резигнације те — издељује из ширине неког васионског принципа. Каквом величанственом алгоријом он то исказује! Сунце је јунак, који пада у борби и тоне у вечерњи мир, којим цела природа дише — стих по стих те Јакшићеве песме. Не задржавајући се на лепотама те песме, ми истичемо основни тон њен — чежњу за миром. И то је оно карактеристично у њој за Ђуру и за епоху, која нам је њега дала. Јакшић је стваралачки дух, дух који се у пуном смислу из себе развио, а његов живот то је живот плодне земље која храни свет и троши енергију. И кад он чезне за миром, то је као што земља чезне за одмором зимским. Није случај што и Гете-ови вечерњи мотиви кулминирани у речима:

Süsser Friede
Komm, ach komm in meine Brust!

Упоредите сад са Ђурином *Вечером* — Војислављево: *У ноћи*, и Дучићев *Заласак сунца*; са оном хармонијом мира — ове дисхармоније не само у Leitmotiv-у него и у појединим акордима, ово губљење у неодређеност, у којој ни свет спољашњи нема одређеног облика. — Војислав види ноћу *зелен* лист, Дучић водени цвет заспао над таласом! — ово тумарање привидно по дубрави, по вечерњој природи — а у истину тумарате по својим рођеним мислима и осећајима; и разлика је очевидна. У Ђури је тајанство вечерњег мира већ у оним *уздисајима*, које ветар хуји; у Војислава морају и *разум* и *срце* да положе оружје пред шанатом лица; у Дучића већ морају *сфингови* да дођу у помоћ, па да се изрази тајанство вечерње. Душа је отупела, треба је што већма уздрмати. Та је разлика иста између ових песама као између данашњег поколења с мртвим идеалима, са срушеном вером, с погађеном пустом љубављу и оног Ђурина поколења с чистим идеализмом, мушком љубављу, срчаном снажном вером. Живот Ђурина поколења, као и његов лични, испуњен је био садржином; данашњем песничком поколењу живот је једна комедија, чији хумор и сувише муте трагедија на Годготи, гломача Хуса и Бруна, ил' ако хоћете и Косово, Сливница и т. д. За Ђуру би се могло рећи да пати од пуноће живота (онда је и Невесинска пушка изазвала устанак и рат); за данашње поете могло би се рећи као и за сву нашу јавност — да пати од *празнине живота*, у којој ни *најсилнији потрес* нема шта да затресе.

Психологија нека растумачи, ми констатујемо факт да је Војислав могао својом разнеженом лириком, својом неурастеничком поезијом потаминити и надјачати снажне звуке Јакшићеве, онда кад је сентименталност, осетљивост, размаженост освојила поражену мушкост. Та разнеженост, то неурастеничарство није махна Војислављева, или Дучићева — она је ако хоћете врлина, свакојако пак одлика је наше најмлађе поезије. Али вечити мотиви поезије морају да нагуне и збирке песама тих наших поета. Љубав, до душе, не траје више до гроба, али за то долазе силне, ситне љубави које никад не задовољавају и још остављају на души и још више на савести мрљу. Најменише ми изгледа кад се така ситна љубав гради бескрајном и вечном — као што је у Шантића. Војислав је бар искрен, а Дучић, који је пре био и сувише наиван, у Венецијанским ноћима рече на једном месту да се истом речју (љубавном) стотини клео; сад у новом пробраном издању осећа тежину оне мрље (види песму *„После много година“*) Ко ће данас да верује у Бога?

Али шта ће поезија без вере, без религије? Тако песник не верује у Бога, али верује у добре и зле духове и, негирајући Бога, он скида капу кад црквена звона забрује. Дучић на једној страни сумња у све — на другој гологлав слуша звона са цркнице. Изгубивши веру у живот — он ипак верује у безсмртност и т. д. Патриотизам је величање славне прошлости и исмевање бедне, понижене садашњости, и то све без бола и јаука. Песника већма растужује увео лист, него увела нада његова народа. То је модерно у другом свету, па што да не буде и код нас. Та ми и тако касамо за Јевропом. За све ово примера је тушта и у Војислава и у Дучића; свака од ових реченица указује на извесне стране наше најновије песничке школе. Мир, тај израз унутрашње сталожености, ови Хамлетски духови разумеју само „у ораховој љуци“, одељени од света.

Ту нервозну сталоженост опева Дучић у песми *За што?* Браман који чува прах прадедова, звезда која блуди кроз сјајна пространства, сиромашак без историје, Белерофон који гута срце своје, гордо, без јаука — и све то искићено небројеним атрибутима, епитетима — одећа су Дучићевој чежњи за миром. Песник који у другој песми осећа да има највеће благо „када је све наше, све што осећамо“; песник који је изрекао то најтачније сазнање земаљске среће — не зна за други мир осим у зазиданости од свега спољашњег света. Ама један Гете, један дух који би, да није било света могао створити нов свет и створио је читав нов свет, тај Гете који је научно Дучића оном сазнању — *das höchste Gut der Menschenkinder ist doch die Persönlichkeit* — тај Гете каже:

Warum sucht ich den Weg so sehnsuchtsvoll,
Wenn ich ihn nicht den Brüdern zeigen soll!

осећајући и да није то казао, да само разорене душе хоће да сјајају саме собом и само за себе, као што само такве душе с гордошћу и без јаука уображавају да их нико не разуме и да је то највећа срећа не бити ни од кога, само од себе схваћен. Да се то каже, ваља изгубити равнотежу између воље и моћи, између жеља и снаге своје — другим речима: ваља се приближити представнику неурастеничке, разрешене душе, Хамлету: духовном оцу литерарног безкућинства од кова Максима Горког.

Ово доведе већ показује да Дучић још није изашао из оног круга, додајем одмах, уског, ограниченог круга мисли, осећаја и представа, којим је нашу поезију оковао Војислав. Дучић је тај круг попунио, где је још зјанио празнином, а да ли га је проширио у чему другом изван спољашње форме — то ће се тешко моћи рећи. Његови стихови *Моја песма* допуњују Војислављеву *Исиовест*, и оно што на први поглед изгледа као проширење, као корак у напред јесте само заокруживање Војислављевих мисли. Он наставља Војислава и у његовим махнама, што најбоље показује Дучићева елегијска посвета Војиславу, о којој не вреди речи трошити. Он наставља и Војислављеву најјачу страну, уношење сликарског елемента у поезију. На први поглед и ту изгледа да он проширује Војислава, али при тачнијој анализи види се да није одмакао од елемената Војислављевих описа. Његов Христос, који плаче под разбојиштем, разликује се само у мотиву, не у духу од Војислављева *Анђела мира* и *Анђела туге*. Иста безбојност, иста безизразност, хладноћа, неосетљивост. Или на пр. Дучићева *Чезња*. У празној алеји, ноћу, на стази стоји Венера и дршће од љубавне чежње. На њу нада роса и она дршће. Ама у чему је та чежња? Песник који није заборавно споменути детаље на стази, „смоков лист“ т. ј. одсуство смокова листа — што је потпуно излишно — нема ни једне једине речи која одаје чежњу. На крају песме на једанпут то и није чежња него — страљна љубав, којој је у песми још мање трага него и чежњи. Уметник сликар морао би кичицом изразити чежњу, а то је куд и камо теже него рећи само: Стоји гола Венера и дршће. Кад песник хоће да слика, он мора речима изразити оно што сликар изражава кичицом. А шта раде наши песници од Војислава па до Дучића? Њима реч не служи да изразе своју идеју, мисао, осећај — они ту идеју, мисао, осећај замисле прво у слици и онда без саученића описују шта се све на слици види. Шта значи то замењивање кичице језиком? И куда води то описивање осећаја речима, место изра-

жавања? Реч није кичица, она је нешто више од кичице. Ко њом замењује кичицу, тај јој побија вредност, тај одузима речи њен значај, често и њено значење.^{*)} Није ни мало чудновато, што је у нашој најновијој поезији реч изгубила свој смисао. С превлашћу описног елемента превладао је и описни елемент говора, превладао је неумерена, претерана употреба атрибута, епитета на штету музичког и логичког садржаја језика. Реч служи само слици. Други јој квалитети изгубили су вредност. Још музика речи нешто се и чува, али логика говора скоро је позната особина: логички најнемогућније ствари стоје једна поред друге. Како је Војислав почео видети пољу шарени цвет и зелен лист, тако дурги од звезда прави „златне руне“. Једнога немир сваба, другог „земла бије“ из уздаха, у трећег поноћ звони и т. д. Том робовању слици последица је оно бескрајно алегорисање. Песник нигде скоро не говори непосредно из срца, из душе — често за то и не говори из срца, из душе, него је онда слика, алегорија првобитно — а осећај, мисао, идеја подешава се према том Консеквенцији су тога правца — несварљивост Дучићеве „Домовине“ и знатан део ових махна, које је г. Богдан Поповић потражио на Шантићу и од којих као што се види, пате и најлепше песме наших најмањих песника. О том види и у мојим разматрањима о Војиславу у „Бранк. Колу“ од прошле године.

Још једна фатална заблуда наше најновије поезије карактерише и ове песме, а то је оно вечно психологисање у стиху. Г. Недић истакао је као песничко правило — искреност. И песници наши свесно ил' несвесно, мисле да ће бити искрени, ако кажу све што осећају.¹⁾ Али то је погибона тежња. Песник мора оно што осећа у песми, осетити и у души својој, али он не мора све што осећа казивати, он може ствари казивати које није осетно, које су биле у његовој фантазији, или у његовој страсти. Песник је пре свега другог творац; његово је у првом реду да ствара. Мислити да песник сме казивати само оно што је осетно, да мора бити искрен, значи хтети од ковачнице направити исповедаоницу. Према том захтеву Хајне не би био песник, јер се у његову искреност врло, и с разлогом, сумња. Ипак тешко ће се наћи бољи мајстор у краткој песмици од Хајне. Искреност може само открити, а не и заменити ниш надокнадити унутрашњу празнину, недостатак уметничког надахнућа, стварања. И сам Хајне по кадито досађује својим честим сповима. За многе је и Достојевски несварљив (види Schönbach-a: Ueber Lesen und Bildung) због оне силне, и у ситуацијама бездане психологије покрај све пророчанске видовитости његова Генија. Како тек мора бити кад се најнезнатнији осећаји аналишу и у бескрајност одговлаче вечним инансирањем. У Шантића има читав циклус песница у којима се редовно понавља „суза“ и „туга“. Дучићу је омиљена љубавна сумња, демон сумње, „ханџар љубомора“. Душа се цепка и сецка. Сваки осећај, често и умшљени осећај, аналише се већ само за то, што је осећај; сваком расположењу тражи се одушка — ма да би по некад боље било и прећутати га. То цепкање наравно води диференцирању. И ако песник не мора бити и драматик и епичар и лиричар — ипак велики песник не ће бити ни само елегичар, као што су наши најмањи песници. Прави песник може бити само потпуни, прави човек — а такав човек никад се не састоји само из елегичког Stimmung-a, него куд и камо више из енергије, рада.²⁾ Тога у нашој најновијој поезији нема. Уметност стварања, ковања, канда се са свим заборавила и изгубила, јер за ту уметност ваља умети објективни свет обухватити у његову бивању, разумети га у неуморном мењању његова облика. То наши песници не умеју, што најбоље сведоче многе назови-баладе Јована Дучића и другова, које нису ништа друго до заоденут романтичком одећом, водњикави лиризам њихов. Али ако се лепа лир-

*) Зар није чудновато, да се „Вече“ сликара Јакшића не може насликати. — а вечерњи мотив сликара Војислава и Дучића може скоро дословно пренети на платно!

1) Овој појави није крив г. Недић, што је теоријски брани. Та појава одлика је модернизма, као аналитички роман у франц. и друге сродне прте.

2) Гете каже: Генија, то је вредноћа!

ска песма може направити само од осећаја, добра балада не може се направити без извесне дубљине и ширине филозофског погледа.

И покрај свега тог има у Дучића лепих песама. Неки од његових „Јадранских Сонета“ могли би свакога подићи, а и оне мисаоне песме одају добру културу. *Дис'те се из праха, После много година*, неке љубавне у свом жанру надмашају просечне творевине. Према оном што је Дучић још пре годину две дана стварао — он је знатно корачио у напред. И у историји наше поезије ове песме, као и Шантићеве, покрај свих погрешака његових — јесу лепи напредак према поезији оне поворке Брачковић и Змајевић имитатора међу којима је и један Мита Поповић могао изиграти генија и који су још недавно пунили и „Јавор“ и „Стражилово“ и сву повремену белетристику.³⁾ Дучић и другови имају поред махна и правих песничких врлина, док се код тих вршњака им из 80-тих година о врлинама не може ни сањати. Само што ова паралела одређује нашем модерним песницима и — вредност им.

И Дучић као и неки наши млађи песници има дара, који достиже често праву виртуозност — али је тај дар чак и у виртуозности својој — перцентиван, недостаје му она моћ непосредна стварања која одликује правог уметника. Њиховим делима корен и извор обично је изван њих у оном што су читали, видели, чули, од чега им је остао мање више дубок утисак. На Шантићу се и сувише познаје Хајне, на Дучићу Војислав и још непрекувана француска лирика. Они су у пуном смислу епигони. Али епигон једнога Гете-а као Хајне, може и да се дичи својим епигонством. А како ће Шантић да се дичи следбеништвом својим, својим Хајнеизмом — кад му недостаје смисао за обимност Хајнеова духа, силног у свему, што је написао. И каква је Дучићу дика бити епигон овако неизређеног, непотпуног, крњег, половног узора као што је Војислав!

Да ли пак појава њихова предеказује нову зору наше поезије, као што се нада Г. М. Цар, или је то вечерњи одблесак, последњи просев једног песничког подневја које се гаси — нека будућност каже. Мени се чини да декаденти не навешћују поезију будућности и да су наши најмањи песници много ближе декадентима него оним духовима који ће тек доћи и о којима време најзаострењих контраста у којем може да се роди и Толстој и Ниче може имати тек бледе представе.

Што се специјално Дучића тиче — мислим да ће још и даље коракнути и да ће се отрести неутешне превласти Војиславове философије о пролазности, коју најбоље утерује у лаж сам живот, у свом вечном подмлађивању. Та нада управо ме је и натерала да будем општар и немилостив. За сад остављам његове песме из руку с осећањем: Разумем и праштам, али не уживам. Оно што уздиже и оилемењује, нисам нашао. Хоће ли нам Дучић и то пружити?

Крушевци

Светислав Стефановић

Четрдесетогодишњица српског просветног рада Фотија Ж. Иличића. — Ако је икада у руци нишчевој требало перо да дрхти од узбуђења то је сад овом приликом, кад се писац ово неколико редака решио да обрати важну читалаца *Нове Искре* на ретку прославу коју је, 22. ок. м. прославио стари глаумац Г. Фотија Иличић. Четрдесет година, дакле читав средњи век данашњих праштаја, прошао је, од како се слањеник тога дана кренуо триовитом стазом драматске вештине, освећене боговима старих Грка, — да на том путу скромним силама послужи народу свом, широм читаве домовине своје. Четрдесет година! Молимо читаоце да се за мало задрже на томе појму.

3) Кад се генији рађају, онда „просечни“ обично немају велике вредности. Тек у времену, које не даје генија, могу и просечни чак — бити представници, вођи, узори.

И у добру и у злу, и у здрављу и у болести, и обасут венцима ефемерне славе и извиждан можда који пут, и у успењу и неуспењу — стално, непоколебно, с пуно вере у вештину свога идеалног позива, корачао је изабраном стазом стари Г. Фотија. Ништа, ама баш ништа није било у стању да њега, одушевљеног свећеника у храму Лепог и Узвишенога, скрене са стазе којом је ишао. А кад стоји то, треба ли онда и даље ићи и тражити доказа о величини духовнога прегнућа којим је он задужио Србе све и свуда. И тамо, у оним најзабаченијим крајевима српским, у којима је некадања величина и слава српска још се самоодржавала у најблеђим успоменама и осветљавала се пламичком који тек што утрину није, — и тамо је са дружином својом допирало слављеник, да устајалу воду успомена народних усталаса и покрене.

А каква је успења он, Г. Фотија, са својом дружином имао у томе? — Ми тврдо верујемо да ће некада, какав беспристрастан писац културне историје српскога народа у другој половини XIX века, међ оним невидимим лаворима који су и будили и одржавали и к вишем водили и име и свест српског народа, морати, ма и у последњем реду, записати име скромног радника Г. Фотије Илића. А ако би се ма коме од наших драгих читалаца ова претпоставка наша учинила претераном, ми би га замолили да се само обазре око себе и потражи још кога од јавних радника наших, који би у прошлости својој имао да укаже четрдесет година историјскога делања на изабраном пољу рада.

Прослава Г. Фотијина од 22. овог месеца ретка је појава у нашем друштву и с њом никако не би смело да буде као што је, на жалост, било са многим прославама наших културних радника, т. ј. да се само забележи, да се о њој говори неколико дана и да то буде све. Та прослава треба да буде светла тачка на небу наших јавних радника. Нека на њу гледају не само они који су се позоришту посветили, но и сви они који су, ма на ком то пољу било, прегнули да подигну српско име, да залечују ране српског народа, којих је, тешко нама, тако много.

Ми верујемо да само тако радећи могу се млађи одужити и своме народу а и својим прегоцима као што је Г. Фотије, који уз ово неколико наших речи нека прими и наша честитања и наше најлепше жеље.

П.

* У последњем броју (за пр. годину) органа Парискога Друштва за Упоредно Законодавство („Le bulletin de la Société de Législation comparée“) оштампана је студија г. Léon-a Lamouche-a, канетана у генералштабу (у Angers-у), под насловом „Etude sur la justice militaire en Serbie.“ У овој расправи, која износи двадесет и шест страна доста збијенога текста, г. Lamouche говори о најновијим законима наших о војном правосуђу, донесеним у последњој сесји Пар. Скупштине (у јануару пр. год.), а то су: закон о устројству војних судова, законик о поступку војних судова у кривичним делима и војни казниени законик. Студија је подељена у три дела. У првом делу изнесена је организација наших војних судова, у другом процедура, а у трећем реч је о кривичном законик у војном. Студија је написана неспрсно са потпуним познавањем предмета који је у њој третиран. У осталом г. Lamouche се већ истакао и као војни писац и као публициста. У последње време објавио је једну своју студију о македонском питању, о којој је „Летонис Матице Српске“ донео врло леп реферат. У овој студији г. Lamouche-а има неколико страна у којима писац са великом симпатијом говори о Србији и о јуначкој борби њеној за ослобођење. Ми можемо бити само захвалношћу прожети насипам људи који, као ово г. Lamouche, бар својим пером, када не могу дружије, узимају у одбрану српску праведну ствар.

* Мађарски историчар Др. Лудвик Талоци објављује (како јавља Летонис Матице Српске) у *Budapesti Szemle*

поједине огледе из прве књиге своје *Историје Босне*, која ће скорим угледати света.

* Српско Академско Друштво у Петрограду, на својој седници од 9. децембра пр. г., извршило је избор нове управе у коју су изабрани за: председника Јанко Спасојевић, правник; потпредседника Вој. Ст. Поповић, лекар; тајника Милан Бошковић; благајника Алекса Јерковић; библиотекара Душан Коцић, студенти у Духовној Академији, У контролном су одбору: председник — Ђура Паунковић, сл. философије; чланови: Софија Ђешевљева, медицинарка и Милан Живковић, ст. у Дух. Академији.

* У издању Београдске књижевне Е. Ајхштета изашле су *Слике из животинског царства*. Свака је слика у бојама а праћена било описом било zgodном песницом наших песника. Књизи је цена 2 динара, а намењена је за поклањање деци о великим празницима.

* На скупу руских инжењера и рудара, који је одржан месеца новембра у Харкову, изнео је Србин Приморан Г. Јеродим Павловић Табурић свој пројекат за грађење железница које би преносиле само товари. Овај пројекат згодно решава и ставља у изглед користи за рударство, шумарство и војску. Овом пројекту (поклоњено је с разло-нарочиту пажњу и руски министар финансија, те се може гом очекивати да ће се и примити овај пројекат вредног и уваженог Србина. —

* Престао је излазити *Караџић*, једини српски лист за народни живот, обичаје и предања, који је под уредништвом проф. Тих. Р. Ђорђевића три године своју дужност часно вршио. *Караџић* није престао што не би било посла или потребе; *Караџић* је просто угушен српским немаром. Жалимо искрено што је до тога дошло, жалимо што се нико не пађе да листу оваквог програма у помоћ прискочи.

* *Nada*, илустровани лист босанске управе, јавља да је од ове године „докинула“ ћириловско издање, те ће од сада излазити само латиницом. Разлог је, што је за ћириловско издање било свега 34 претплатника.

* У суботу, 26. о. м., приказан је у Новосадском Српском Народном Позоришту *Горски Венац*. За позорицу га је прерадио А. Хаџић. Пошто је ова представа била у помен посртне педесетогодишњице Његошеве, изведен је и *Пролог* (А. Костића) и *Диогени* (Ј. Живојиновића). —

* Изашао је из штампе и већ је разаслат први свезак *Богословског Гласника*, часописа за православну богословску науку и привени живот (Карловци, уредник протојереј-Иларион Заремски). *Богословски Гласник* излази у месечним свесцима од 4—5 табака. Годинња му је цена: за Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину 12 круна, а за остале земље 15 дин. у злату. —

* Из Загребачкога *Vienca* засебно је оштампан чланак шведскога књижевника Алфреда Јенсена *Biljeske o Gunduliću i njegovu vremeu*. Ова је расправа прилог културној историји Дубровника, а доуна је већ раније објављеној опшеској расправи о *Осману* Гундулићеву. Поред овога, штампано је Г. Јенсен у бр. 24 (V, 2) *Српског Књижевног Гласника* (16. јан. о. г.) и чланак *Нобелова награда*.

* У Прагу је почела излазити у недељним свесцима велика збирка *Moderni autori slovanšti*. Како ће и колико бити заступљени српски писци, не знамо још, али ћемо о томе доносити белешке. У првом је свеску отпочет роман Максима Горког *Тома Горђејев*.

* У издању Бечке Академије Наука штампана је први део најновијег рада проф. К. Јиречека *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*.

* Изашао је први број књижевног листа *Покрет* који уређују седморица наших великошколаца. У њему ће се штампати радови млађих и најмлађих српских писаца, али ће се (како прогласише) поред таквих радова доносити и кренке врсте опробаних пера и створити на тај начин, лепа, занимљива и симпатична заједница између писаца с именом, који данас представљају литературу, и почетника на којима ће она једнога дана и остати. *Покрет* излази двапут месечно у свесцима од 3 табака а стаје на годину 12 динара или круна. Претплата се шаље власнику листа Раши Здравковићу, Студеничка улица бр. 41, а рукописи

Уредничком одбору *Покрета*, Васића ул. 8. — Младим и одушевљеним радницима желимо успеха и истрајности.

* Књижевни Одбор Матице Српске примио је за Лепице *Марко код Усуда*, одломак из епике *Косово*, од Др. Николе Ђорџића. На оени је: *Доситеј као педагог* од П. Радосављевића, *Из културне историје Срба у Турској XVIII и XIX века* од непознатог писца, *Нејачићи* од А. Милчиновића, *Збирка народних заговата* од С. Милеуснића и *Српски ускоци од М. Шадијера*. —

* У Загребачкој Српској Читаоници држао је 20. јануара о. г. пенс. пуковник Симо ил. Богдановић-Синиша предавање *О Југ-Богдану, тасту кнеза Лазара*. Како *Србо-бран* јавља, предавање је било веома занимљиво и врло добро посећено.

* У фебруарском свеску словеначкога *Zvona* штампана је прва песма из циклуса Ц. Голара *Iz bosanskega perivoja*. Како је лепо испевана у српском народном духу, видеће се из овог нашег преписа:

Млад јунак за селом језди
ни клобук пространи носи,
за клобуком три переса.
Прво — солнце вечнокарно,
друго — лунин сој је бели,
треће — роса јасночиста.
Жарко солнце за сироте,
лунин сој је за попутне (путнике)
ни за паве чиста роса.
Пљивце со за пшеницу,
а пшеница за колаче,
а колачи за девојке,
а девојке за јунаке.

Косовска епopeја. Кад сам један примерак свога састава под овим називом послао „*Бранкову Колу*“, очекивао сам да ће његово поштов. уредништво бар садржину састава приказати својим читаоцима, ако не би било вољно да пише опширнији реферат или критику. То се, мислим, могло с правом очекивати од једног *par excellence* патриотског часописа. У месту приказа, уредништво је пустило хрватског професора, г. *Б. Шурмина*, да о њему изнесе неке своје примедбе, или, како он сам вели, „само нешто уз ову књигу“. Мени је, у осталом, по вољи што се уважени г. Шурмин латно да пише, ма и „само нешто“ о мојој књизи, тим пре, што се зна да је он „имао довољно посла с народ. поезијом, а особито с косовским пјесмама“, и што се зна да је и он један од сарадника Брозових око уређења збирке „*Хрватских Народ. Пјесма*“, које је скупила и које од 1896. издаје Матица Хрватска.

После онога, што сам у саставу изнео о радовима Павића и Мартића на Косовској епopeји, интересно је да се види ма и узгредно мишљење г. Шурмина о томе.

Прећи ћу брзо преко замерке: да је „штета што г. писац није овде изријеком казао, како он себи помишља те народне пјесме (у XIII и XIV веку): да ли су те епике пјесме биле у онакој форми, какве их данас видимо и читамо... или су биле како друкчије састављене“. Кад се уочи циљ моме саставу, „*Преглед покушаја за састав народнога епа о боју на Косову*“, јасно је да расправљање питања о „форми“ најстаријих епских песама нема никакве непосредне везе с темом коју сам у саставу обрађивао. Замерка г. Шурмина само је лепа жеља да види и ту тему обрађену. Српски би књижевници, зацело, радо дочекали предлагачеву опширнију расправу о тој теми, за коју се толико интересује.

Прва је стварица замера код стр. 4. моје књиге, где се набрајају штампане песме о боју на Косову, и где „нема споменутих пјесма из збирке *Matica Hrvatske*“, које би, како г. Шурмин вели, „г. писцу подале какве такве грађе“. Ове су ми песме, донета, биле непознате. Али, истину да кажем, мислећи о нацрту за састав Косовске епике, није ми долазило на ум да тражим материјала у хрватским збиркама најновијег датума. После примедбе г. Шурмина, ја сам у I књизи песама Матице Хрватске и нашао *шест* пе-

сама у којима су оневани разни Косовски догађаји; али, кад сам их најљубиво проучио, уверио сам се да, поред досадањих српских збирка народних песама, за састав Косовске епике нема никакве штете од непомњивања тих песама. Једно с тога, што у њима нема никакве нове „какве такве грађе“, јер обухватају оне Косовске догађаје, који су много боље и лепше већ оневани у песмама Вукове или које друге збирке српске. Друго, што у тим песмама има доста места по којима се може сумњати да су оне у најновије доба нарочито „преначињене“ (како би рекли Хрвати) према Вуковим и другим познатим песмама народним, те се у њима не налазе само „прикувљени мотиви“ и „реминисценције“ из других Косовских песама, као што вели г. Шурмин. И треће, што се у тим песмама мало штете српски осећаји, јер се, нпр., у најзлатнијој од њих (.58. Бој на Косову*) за најславнијег народног јунака, Милоша Обилића, вели речима самога Вука Бранковића: да *није Србин („Јер је Милош од другог закона“*, стр. 264. стих 142.), па шта више, на четири се места изреком тврди да је Милош „*угарска катана*“! (стихови 431., 426., 474., и 477.). За потврду свега овога донећу доцније, ради српских читалаца, опширнији реферат о овим песмама.

Узгред ћу овде напоменути, да је већ крајње време да когод од наших познавалаца народних песама, а на првом месту мислим чланове Академије, којима је поверено издавање Вукових дела, проговоре о овим „Хрватским Нар. Пјесмама“ које издаје Матица Хрватска, а које су прикупљене највише по српским крајевима (у Босни, Херцеговини, Славонији, Далмацији и др.). У колико сам размислио само прву књигу „јуначких пјесма“, могу рећи да ће се ту наћи доста интересних ствари, које су карактерне за „братске“ односе српско-хрватске.

Даље, г. Шурмин вели да „не зна да ли је оно фалсификат што се у бугарштинама спомињу „угрека“ госнода“, наводећи у потврду и називање Милоша „угарском катаном“ у песми, коју сам већ напоменуо, па додаје: „што по свој прилици није фалсификат у овој пјесми, како не држим фалсификатом ово име ни у старим бугарштинама“. Ови редови јасно издају г. Шурмина. Он се у том погледу (неки ми опрости за израз) идентификовао с Павићем. Овај се свесно користио једним фалсификатом (из бугарштине) да у својој Косовској епopeји доведе Маџаре на Косово као Лазарове „савезнике“, а г. Шурмин, такође свесно, иде још и даље, те „по свој прилици“ хоће Милоша да начини јунаком „другог закона“ и „угарском катаном“, не признајући ни то да је фалсификат!

Одиста су чудна ова наша браћа Хрвати! Бој на Косову био је специјално *српски* бој с Турцима, у коме уз Србе није било никаквог туђег елемента, па ни Маџара*); на њему је уз српскога кнеза изгинуо цвет *српских* јунака; на њему је пропало *српско* царство; са јуначке и славне пронасти Косово је за *Србе* тужна, али и славна успомена — светиња. Све то добро знају браћа Хрвати; па ипак, њихови књижевници Павић и Шурмин доказују да учествовање Маџара у боју Косовском није фалсификат, као што није фалсификат ни то, да је Милош Обилић *угарска катана*! Чудно, донета!

Г. Новаковић је у својој критичкој студији (Годишњица II) довољно показао и доказао, да су „угрека“ (у место *српска*) госнода у бугарштини прост фалсификат, што ће бити појмљиво и за свакога ко ту песму прочита. Уређивачи „Косовске Споменнице“ (1899.) г. г. Ђ. Ковачевић и П. Ђорђевић, који су ту бугарштину штампали у низу осталих народних песама Косовских, неправилно су поменути фалсификат. Што се то не свиђа г. Шурмину, који се ипак уздржава да изнесе своје разлоге против тврђења г. Новаковића, — непојмљиво је. Кад би Павић и Шурмин, или и ма који други Хрват, говорили о тим фалсификатима у народним песмама као о анахронистичким погрешкама, које су могле ући по сећању на доцнији долазак Маџара на Косово под Сибињанин-Јанком, онда би смо се могли лепо, као браћа, разговарати на, можда, и договорити. Али то нарочито неће Павић, а за њим ни г. Шурмин.

*) То потврђују сви историци српски, па и хрватски (Рачка). А сем поменутих бугарштине, нема ни помена о томе ни у једној народној песми ни предању.

После свега овога јасно се види, како изгледа оно јадиковање г. Шурмина, кад вели: „како ми најближа браћа не знамо, што у једном мјесту раде а што опет у другом“, и кад вели: да би „може бити било и томе помоћи уз мало више воље и занимања“. Камо ереће! велим; али, да ништа друго не спомињем, поред горњих напомена само лено се види: са колико су искрене и братске „воље и занимања“ к томе приступали браћа Хрвати.

Најпосле, г. Шурмин вели да му се „свиђа“ мој „приједлог за реконструкцију Косовске епикеје“, но да не мисли „да би ма каква данашња реконструкција постала народном епикејом“. Г. Шурмин не каже шта разуме под речи „народном“, што би потребно било кад је негира. Остајем при своме мишљењу: да скуп народних песама Косовских које је сам народ испевао, а које би се саставиле и уредиле у једну целину, без контроверза и с малим изменама ради хармонискога јединства, не може бити друго до *народна* целина о Косовском боју. Он вели даље: „Новија истраживања о нашој епикој поезији опет готово не допуштају да би се она велика пјесма могла у народу раширити, како би изашла по Стојковићеву приједлогу“. Оно „новија истраживања“ употребљено је ваљда за то, да може лакше проћи и једна крупна нетачност о моме нацрту, тим пре, што се о садржини његовој ништа и не говори. Мој нацрт не претпоставља једну „велику пјесму“; напротив, у њему се врло јасно и види и каже: да то треба да буде зборник од *двадесет* посебних народних песама косовских, од којих „свака песма или одељак, треба да има заокружљену целину, с парочитим почетком и завршетком“, да би се у свакој од њих потпуно очувао тип народне песме, и да у свима њима буду „заступљене све особине народне поезије“... (в. стр. 123).

Завршујући, г. Шурмин вели: „Свакако имамо да захвалимо госп. писцу, што је прибавио грађу о Косову (ваљда о Косовској епикеји?) — ма да би било сигурно лепше, кад не би било оних неких задјевича и потпуно критички све изведено“. Из ових редова, чини ми се, врло је провидно шта је г. Шурмина руководило за онакав приказ мога састава. Оне „неке задјевиче“ могу се односити само на редове у којима сам говорио о безобзирности Павићевој, којом доводи Мађаре и Хрвате на Косово, којом издиже Лазарову војску на пола милиона, којом се љути што је „српска ексклузивност“ унела у српске народне песме речи „Србин“ и „српски“ (као нпр. у клевети Лазаровој)! Јесам ли ја ту имао право, нек оцене они српски читаоци, који су тај одељак мога састава прочитали.

Ср. Ј. Стојковић

А. Чехов: Мужичи. С руског превео *Велько Лукић* — *Новица*, свештеник. Чист приход намијењен је оснивању менаџ *Српског Академског Потапног Друштва у Загребу*. Загреб, штампа Српске Штампарнице, 1901. — 8°, стр. 59. Цијена 70 погура.

Из Маџедоније о Маџедонији. Пише *Србин Србичовић* — *Војвођанец*. У Новом Саду, Српска штампарница Др. Св. Милетића, 1901. — 8°, стр. 27. Цена 50 филера или 50 п. д.

Старац Никита и његове три кћери. Приповетка *А. Ојетковог*. Превела с руског *Живана*. Београд, Доситије Обрадовић — Штампарница Аце М. Станојевића, 1902. М. 8°, стр. 61. Цена 30 п. дин.

Хопоре од Балзак: Евгенија Гранде. Роман. Превео с француског *Луиан Л. Ђокић*. Са студијом о Балзаку, од Хиполанта Тена. Београд, Доситије Обрадовић — Штампарница Аце М. Станојевића, 1902. — 8°, LVI + 306. Цена 2 динара.

Zemljopis Hrvatske. Napisali *Dr. Hranilović* i *D. Hirc*. Vlastitom nakladom pisaca. U Zagrebu 1901. Tisak Antuna Scholza. — Svezak 7. В. 8°, стр. 193—224. Цијена 70 филера.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког месеца. — Цена: на год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: год. 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику „Н. Искре“, Капетан Мишина 8.

Власник и уредник **Р. Ј. Одавић** Капетан Мишина ул. бр. 8.

Аца Миловановић: У борби за опстанак. (Посвећено госп. Михаилу Павловићу, трговцу. Београд, штампано у штампарији С. Хоровица, код Просвете, 1902. — В. 8°, стр. 182. Цена 1 динар.

Покајање, покајнице и корота. Пише Јован Фил. Иванишевић (Сарајево). Сепаратни отисак из „Гласника Земаљског Музеја у Босни и Херцеговини“, XIII, 1901, 4 (стр. 618—636). — Сарајево, Земаљска Штампарница, 1901. 4°, стр. 19. Цена?

Бачки пријатељ. Збирка песама, прича, описи места, народних обичаја, пословица, заговетања, дечјих игара итд. Са сликама. Приредио српској деци *Мих. Ст. Ризнић*, учитељ. Издање Дворске Књижарнице Мите Стајића. Београд, Доситије Обрадовић—Штампарница Аце М. Станојевића, 1902. — 8°, стр. 96. Цена 0.60 дин.

Књига Матице Српске. Бр. 3. **Цариградске слике и прилике.** Путописне црте од *Чеде Мијаговића*. У Новом Саду. Издање Матице Српске, 1901. — 8°, стр. 254. Цена је овој књизи: 1 круна и 50 пот.

Полканови мемоари. Приповетка из нашега живота. Написао *Никола А. Ђекић*. Превео с руског *Милош В. Глишић*. Издање Уредништва „Ловца“, Београд, Милош Велики — Штампарница Бојовића и Мићића, 1901. — 8°, стр. 183. Цена?

Dubrovnik. Kalendar za godinu 1902. Godina IV. Dubrovnik. Izdanje i naklada Srpske Dubrovačke Štamparije A. Pasarića, 1901. — В. 8°, стр. 220. Цена 80 пара. Поштом 1 круна.

Уздарје. Књига за одрасле. XXIV издање Учитељског Удружења. Приредио *Н. М. Чолаковић*, учитељ. Београд, штампано у Државној Штампарници Краљевине Србије, 1901. — 8°, стр. 124. Цена 0.50 дин. *Сва пригод намењен је Савитетском Слагалишту.*

Радоје М. Домановић: Краљевић Марко по други пут међу Србима. Данга. Вођа. Београд, накладом Књижаре Вел. Валожина, 1901. Штампарница код „Просвете“ С. Хоровица. — 8°, стр. 65. Цена 50 п. дин.

Косовска Епикеја. Преглед покушаја за састав народнога епа о боју на Косову. Од *Ср. Ј. Стојковића*. Прештампано из „Нове Искре“. Београд, штампано у Државној Штампарници Краљевине Србије, 1901. — В. 8°, стр. 125. Цена 1 динар.

А. Тијер: Историја Француске Револуције и Конзулства и Царства. Превео *М. М. Магдалинић*, резервни генерал и бив. професор Војне Академије. Део први: *Историја француске револуције*. Свеска III. Књига IX, X и XI. *Народни конвент. Желми. Смрт Лујвика XVI.* Са 4 слике и једном картом. Београд, штампано у Државној Штампарници Краљевине Србије, 1901. — 8°, стр. 175. Цена 2.50 динара или круне.

Песме Петра Прерадовића. Са уводом, тумачем и речником. Издање књижарнице В. Валожина. Београд, Држ. Штампарница Краљевине Србије, 1902. — 8°, стр. 156. Цена 1 дин. 20 п.

Ко није Ђемо Брђанин? Исправка туђе литерарно-историске погрешке. Написао *Андра Гавриловић*. Општампано из „Кола“. Београд, Електрична Штампарница Петра Турчића, 1901. — В. 8°, стр. 16.

Дивљи човек Срочио *Сима Лукић Давић*. Издање нишчево. Цена 1 круна или 1 динар. Загреб, Српска Штампарница, 1901. — 8°, стр. 128.

Смиље. Књига за младеж. Саставио *Саватије М. Божић*, учитељ. Друго увећано издање. Накладом књижаре Мите Стајића. Београд, Милош Велики — штампарница Бојовића и Мићића, 1902. Цена 80 пр. дин.

Браће Грима: Одабране приче. Са сликама. Превео *Глишић Регнеровић*. 1 књига. 8°, стр. 156. Цена 1 динар. II књига. 8°, стр. 138. Цена 1 динар. Издање Двор. Књижарнице Мите Стајића. Београд, Милош Велики — штампарница Бојовића и Мићића, 1902.

Статути Клуба Аматера Фотографа. Београд, Доситије Обрадовић — Штампарница Аце М. Станојевића, 1901. — 8°, стр. 15.